

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Δ. ΗΜΕΛΛΟΣ

**Δύο θαυμαστές διηγήσεις στον Φιλοψευδή του Λουκιανού
και τὰ παράλληλά των στὰ ἀγιολογικά ιδίως κείμενα**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Παρατίθενται και ἐξετάζονται συγκριτικῶς δύο διηγήσεις (παραδόσεις) ἀπὸ τὸ ἔργο Φιλοψευδῆ (-εῖς) ἢ ἀπιστῶν τοῦ Λουκιανοῦ πρὸς συναφοῦς περιεχομένου ἀγιολογικῆς διηγήσεις ἀλλὰ καὶ πρὸς νεώτερες, ἑλληνικῆς καὶ ἄλλων λαῶν. Θέμα τῆς πρώτης διηγήσεως εἶναι ἡ τιμωρία διὰ ξυλοδαρμοῦ ἱεροσάλου θαυματικῶς καὶ τῆς δευτέρας ἡ ἐξουδετέρωση κατὰ μαγικὸ - θαυματικὸ τρόπο επικινδύνων παιδίων.

Ἀπὸ τὴν παράδοση τῶν ἀγιολογικῶν διηγήσεων ἀναδεικνύεται ὁ ψυχωφελῆς καὶ διδακτικὸς σκοπός, στὸν ὁποῖον ἀποβλέπει ὁ βιογράφος. Ἀνεξάρτητα πάντως ἀπὸ ἀποκλίσεις καὶ σκοποὺς τῶν διηγήσεων τῶν ἀγιολογικῶν κειμένων, ἀπὸ τίς ὁποῖες θὰ μπορούσαν νὰ προέλθουν εὐκολώτερα οἱ σχετικῆς νεώτερες λαϊκῆς παραδόσεις, ἡ συνάφεια πρὸς τίς διηγήσεις τοῦ Λουκιανοῦ ἀποδεικνύεται στενὴ καὶ δεδομένη. Ὑποστηρίζεται ὅτι, ἂν οἱ Λουκιάνειες διηγήσεις ἀπετέλεσαν ἀπ' εὐθείας πρότυπα διαμορφώσεως τῶν παραδόσεων τῶν ἀγιολογικῶν κειμένων, δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδειχθῇ μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα. Ὁ Λουκιανὸς διεκδικεῖ πάντως τὸ προνόμιο τῆς γραπτῆς διασώσεώς των, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο σημαίνει ὅτι τὸ κείμενό του ἀποτελεῖ κατὰ πᾶσα πιθανότητα σταθερὴ ἀφετηρία γιὰ τὴ δημιουργία νεωτέρων παραδόσεων συναξαρικῶν καὶ ἄλλων, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ μαρτυρούμενο εὐρύτερο ὕλικὸ παραδόσεων καὶ ἀπὸ ἄλλα στοιχεῖα.

Α'

Ἡ πρώτη ἀπὸ τίς διηγήσεις (παραδόσεις) αὐτές, ποὺ παρατίθεται, ὅπως δηλώνεται στὸν τίτλο τῆς μελέτης αὐτῆς, στὸ ἔργο τοῦ Λουκιανοῦ

Φιλοψευδής (Φιλοψευδείς) ἡ ἀπιστῶν¹ ἔχει ὡς περιεχόμενο τὴν τιμωρία μὲ μαστίγωση ἱεροσύλου. Ὡς παθῶν καὶ τιμωρὸς φέρεται ὁ Κορίνθιος στρατηγὸς Πέλιχος, τὸν ὁποῖο ἀντίκρυζαν οἱ ἐπισκέπτες τοῦ χώρου ὡς χάλκινο ἀγαλμα, «προγάζτορα, φαλαντίαν, ἡμίγυμνον τὴν ἀναβολήν, ἡνεμωμένον τοῦ πώγωνος τὰς τρίχας ἐνίας, ἐπίσημον τὰς φλέβας, αὐτοανθρώπων ὁμοιον»², κατὰ τὴν περιγραφὴ τοῦ Λουκιανοῦ, καὶ τὸν ἐσέβονταν καὶ τὸν τιμοῦσαν ὡς ἥρωα θεραπευτὴ τῶν πασχόντων ἀπὸ πυρετοῦς³.

Ὁ ἥρωας αὐτὸς κατὰ τὴν νύκτα «καταβάς ἀπὸ τῆς βάσεως, ἐφ' ἣ ἔστηκε, περὶεῖσιν ἐν κύκλῳ τὴν οἰκίαν, καὶ πάντες ἐντυγχάνουσιν αὐτῷ...», ἀλλ' ὅταν «Λίβυς τις οἰκέτης κατάρατος, ἱπποκόμος... ἐπεχείρησε νυκτὸς ὑφελέσθαι» τὰ ἐναποτεθειμένα ἀφιερῶματα στὸ ἀγαλμα τοῦ Περίχου («νομίσματα ἔνια ἀργυρᾶ... καὶ πέταλα ἐξ ἀργύρου, εὐχαί τινες ἡ μισθὸς ἐπὶ τῇ ἰάσει ὅποσοι δι' αὐτὸν ἐπαύσαντο πυρετῷ ἐχόμενοι»), «καταβεβηκότα ἤδη τηρήσας τὸν ἀνδριάντα...» ἐπανελθὼν τάχιστα ὁ Πέλιχος ἐτιμώρησε καὶ ἀλλιῶς τὸν Λίβυν, ὁ ὁποῖος —καὶ τὸ ἐπὶ μέρους αὐτὸ στοιχεῖο ἐνδιαφέρει εἰδικὰ ἐδῶ— «ἐλγὰς σὺν ὀλίγας ἔλαβεν ἀλούς, οὐ πολὺν δὲ ἐπιβιούς χρόνον κακὸς κακὸς ἀπέθανε μαστιγούμενος, ὡς ἔλεγε, κατὰ τὴν νύκτα ἐκάσθη, ὥστε καὶ μῶλωπις ἐς τὴν ἐπιούσαν φαίνεσθαι αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ σώματος».

Ἡ λουκιάνεια αὕτῃ διήγησι μὲ τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα τῆς εἶναι, ὅπως πιστεύω, ἀκραιφνῶς λαϊκὴ, μὲ ἄλλα λόγια δὲν εἶναι πλάσμα τῆς φαντασίας τοῦ ἴδιου τοῦ Λουκιανοῦ, ὅπως θὰ ἦταν δυνατό νὰ συμβαίνει. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ἀπαραίτητα ὅτι ὁ Λουκιανὸς τὴν καταγράφει ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ στόμα τῶν συγχρόνων του λαϊκῶν ἀνθρώπων. Γιὰ τὸ συγκεκριμένο ἔργο, τὸν Φιλοψευδῆ, ποὺ ἀποτελεῖ οὐσιαστικὰ παράθεσι θαυμαστῶν ἱστοριῶν, θεραπευτικοῦ, μαγικοῦ καὶ δεισιδαίμονος χαρακτῆρα καὶ ἐνδιαφέροντος,

1. Λουκιαν., Φιλοψευδής (Φιλοψευδείς) ἡ ἀπιστῶν 18-20.

2. Χαρακτηριστικὰ τοῦ λεγομένου θείου ἀνδρός (βλ. ἐκτενῶς τὸ ἔργο τοῦ L. Bieler, ΘΕΙΟΣ ANHP. *Das Bild des "göttlichen Menschen" in Spätantike und Frühchristentum* I. II, Wien 1935, 1936.

3. Ὅτι στοὺς ἀνδριάντες τιμωμένων ἀθλητῶν κ.ἄ. ὅπως τοῦ Θεογένη τοῦ Θασιίου, τοῦ Πολυδάμαντα κλπ. ἀποδίδονταν συναφεῖς θεραπευτικὲς ἰδιότητες εἶναι γνωστὸ (βλ. ἐκτενῶς Στέφ. Δ. Ἡμελλος, «Μία ἀρχαία λαϊκὴ διήγησι γιὰ τὸν Θεαγένη τὸν Θάσιο», *Λαογραφικά*, Γ', Ποικίλα, Ἀθήνα 1994, σ. 300-306).

χρησιμοποιεί διάφορες πηγές⁴. Για την περίπτωση, πού εδώ ενδιαφέρει, είναι πιθανό να παραλαμβάνη την παράδοση από κάποια συλλογή αναλόγων και συναφών ιστοριών, ή όποια θα κυκλοφορούσε μεταξύ των λαϊκών στρωμάτων με τη μορφή φυλλαδίου, αλλά σε τελευταία ανάλυση το περιεχόμενο της συλλογής θα είχε έντονο λαϊκό χαρακτήρα και θα αποτελούσε θελκτικό ανάγνωσμα ή σημείο αναφοράς των «πολλών» μέσω της προφορικής διαδικασίας σε εποχή κυριαρχίας της μαγείας και δεισιδαιμονίας κατά την συγκεκριμένη περίοδο του συγκρητισμού ελληνικών, ρωμαϊκών και ανατολικών θρησκειών και πολιτισμών.

Όπωςδήποτε εγώ τουλάχιστον δεν γνωρίζω όμοιον τρόπο κολασμού ιεροσύλου με μαστίγωση ή δαρμό από ήρωα τιμώμενο ως αυτότελές στοιχείο ή στοιχείο ευρύτερου περιεχομένου παραδόσεως σε άλλη έκτός από τον Λουκιανό πηγήν της Αρχαιότητας, ενώ η αναφορά του θέματος της μαστιγώσεως ή μάλλον δαρμού σε μεταγενέστερα αγιολογικά κείμενα δεν είναι τόσο σπάνια, όσο τουλάχιστον γνωρίζω.

Από τα αγιολογικά παράλληλα:

Α. Πλησιέστερη από άποψη περιεχομένου και λεπτομερειών αλλά και χρόνου δημιουργίας της είναι διήγηση που περιέχεται στον Βίο του αγίου Εύθυμιου του Μεγάλου, ο οποίος έχει στη γραφή από τον περίφημο μοναχό και πρεσβύτερο συναξαριστή, από τους πρώτους μάλιστα, Κύριλλο τον Σκυθοπολίτη (6^{ος} αλ.). Η διήγηση είναι λεπτομερής και έχει ως εξής: Κάποιος Χριστιανός, πού ώνομαζόταν Κυριακός, «ώμοσεν ό έλεεινός» (ψευδώς) «κατά της θήκης» (λειψανοθήκη) του αγίου Εύθυμιου, πού βρισκόταν στο μοναστήρι του στην Φαράν. Ό επίσκοπος «τῇ δευτέρῃ νυκτί περί ώραν έκτην άνέκειτο μόνος εἰς τόν ἴδιον οἶκον γρηγορών... και θεωρεῖ ἄφνω... και τινα γέροντα μοναχόν εισερχόμενον... πέντε νεωτέρους έχοντα και ράβδον τῇ χειρὶ κατέχοντα και λέγοντα πρὸς αὐτόν...τί ἀπῆλθες ποιῆσαι εἰς τὴν Εὐθυμίου μονήν;... και δίδωσιν τῷ πέμπτῳ (ένν. εκ τῶν ανδρῶν ό ἅγιος) τὴν έν τῇ χειρὶ ράβδον λέγων· τύπτε αὐτόν και λέγε· μὴ επίσκοπος· ...ώς δέ έστι πλέον τυπτόμενος έβασανίζετο, λέγει ό ἅγιος τῷ τύπτοντι· καλῶς έχει... και συναχθέντες πρὸς αὐτόν οἱ έγγύτατοι τά τε συμβάντα ακούσαντες και τόν νῶτον σεσηπότα από τῶν πληγῶν θεωρήσαντες έφοβήθησαν φόβον μέγαν... και διηγησάμενοι ἡμῖν πάντα τὰ

4. Βλ. Jacques Schwartz, *Lucien de Samosate. Philopseudes et de morte Peregrini*, Paris 1963, σ. 11 (Publications de la Faculté des Lettres de l'Université de Strasbourg. Textes d'étude, 12).

συμβεβηκότα ἔδειξαν καὶ τὰς ἐν τῷ νῶτῳ πληγὰς καὶ εἶδομεν τὸν νῶτον αὐτοῦ ὄντα ὡς ἀπὸ βουνεύρων πολλῶν... καὶ... τῆς γαστροῦς λυομένης αὐτοῦ καὶ αἱμορροούσης καὶ τοῦ στόματος ἐμοῦντος πυκνότερον λαβόντες αὐτὸν ἡμιθανῆ ἀπῆλθον καὶ τῇ ἐξῆς ἐτελεύτησεν ὑπόδειγμα μελλόντων ἐπιορκεῖν γεγονώς»⁵.

Β. Ἀλλὰ καὶ δευτέρη συναφῆς διήγησις, ποὺ ἔχει ὅμως ὡς κύριο θέμα τὴ φύλαξη θησαυροῦ ἀπὸ ἑνα δράκοντα, θέμα καὶ αὐτὸ ἀκραιφνῶς δημώδους προελεύσεως, περιέχεται στὸν ἴδιο Βίο. Κατὰ τὴν διήγησις αὐτὴ σὲ κάποιον Θεόδοτο, Γαλάτη, ποὺ ἐπιχείρησε νὰ καρπωθῇ νομίσματα ποὺ ἀνῆκαν στὸν ἅγιον Εὐθύμιο, «ἐναέριός τις δύναμις ἐπελθοῦσα ἀσώματος ὥσπερ βάκλῳ τινὶ πλήξασα ἔρριπεν κατὰ τὴν ὁδὸν ἡμιθανῆ... τῶν πόνων ἐπιτεινομένων βλέπει τινὰ κατ' ὄναρ ἱεροπρεπῆ ὀργίλως πρὸς αὐτὸν λέγοντα· ἀδύνατόν σέ ἐστίν τῆς κλίνης ταύτης ἀναστῆναι, εἰ μὴ τὸ κλαπέν χρυσίον τῇ Εὐθυμίου μονῇ ἀποδώσης. Τότε μεταστειλάμενος τὸν τοῦ μοναστηρίου ξενοδόχον ὡμολόγησεν περὶ τοῦ χρυσίου»⁶.

Γ. Στὴν τιμωρία μὲ δαρμὸ ἱεροσουλῶν καὶ μάλιστα διαβοήτου καὶ ἐκτρεποῦς ἀναφέρεται ἐκτενῶς ἄλλο βυζαντινὸ κείμενο. Ὁ τιμωρηθεὶς κατ' ἐξοχὴν ἱεροσουλὸς δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν γνωστὸ εἰκονομάχο αὐτοκράτορα Θεοφίλω (829-842). Συγκεκριμένως καὶ σύμφωνα με σχετικὴ διήγησις, ποὺ περιλαμβάνεται στὸν Βίο τῆς συζύγου τοῦ αὐτοκράτειρας Θεοδώρας, ἡ τελευταία κοιμώμενη στὰ πλευρὰ τοῦ συζύγου τῆς ἀλλὰ «μικρὸν ἀφυπνῶσασα», λόγω δεινοῦ βασανισμοῦ τοῦ κατὰ τὴν στιγμὴ τοῦ ψυχορραγισμοῦ τοῦ, βλέπει τὴν Θεοτόκον ποὺ περιβαλλόταν ἀπὸ ἀγγέλους «τῷ βασιλεῖ Θεοφίλῳ διὰ τὰς ἀγίας καὶ σεπτάς εἰκόνας σφοδρῶς ὀνειδιζόντων καὶ συνεχῶς τυπτόντων», ὁ ὁποῖος ἔλεγε μὲ ὀδύνη: «Οὐαὶ μοι τῷ ἀθλίῳ διὰ τὰς εἰκόνας τύπτομαι, διὰ τὰς εἰκόνας μαστίζομαι». Τοῦτο διήρκεσε ὁλόκληρη τὴ νύκτα μέχρις ὅτου τελικὰ ὁ Θεοφίλος μετανόησε καὶ ἀμέσως «ἀφύπνωσε, πεισθεὶς ἀκριβῶς ὅτι πάνυ ἐστὶν καλὸν καὶ ψυχωφελές τὸ σέβεσθαι καὶ τιμᾶν καὶ προσκυνεῖν» τὶς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας⁷.

5. Eduard Schwartz, *Kyrillos von Skythopolis*, Leipzig 1939, σ. 79-81, 58 (Texte und Untersuchungen 49, 2). Τὸν Βίο ἔχει συγγράψῃ (διασκευάσει) καὶ ὁ Συμεὼν ὁ Μεταφραστὴς (Migne P.G. 114, στ. 728-729 PNC² -PNZ²). Ἐν σχέσει πρὸς τὸ συγκεκριμένο θέμα οἱ διαφορὲς εἶναι ἀσήμαντες.

6. Ὁ.π., σ. 69-70, 48.

7. Ἀ. Μαρκόπουλος, «Βίος τῆς αὐτοκράτειρας Θεοδώρας», *Σύμμεικτα* 5 (1983), σ. 264-265, πρβλ. καὶ σημ. τῆς σ. 280 (Ἐθνικὸν Ἰδρυμα Ἑρευνῶν, Κέντρον Βυζαντινῶν Ἑρευνῶν). Τὸν Βίο ἔχει ἐκδώσει γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1891 ὁ Regel (W. Regel, Ἀνάλε-

Δ. Κατὰ θρησκευτική παράδοση, πού ἀναφέρεται στὴν ἀνατροφή τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα, ὁ τελευταῖος «κεκοπωμένος ἐκ τῆς ὁδοιπορίας... ἀνεκλήθη ἐν τοῖς πεζουλοῖς τοῦ ἁγίου Διομήδους», καθολικῆς ἐκκλησίας μὲ προσμονάριον (= νεωκόρον). «Τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ ἐκάλεσε θεῖα φωνὴ τὸν προσμονάριον» νὰ εἰσαγάγῃ στὴν ἐκκλησίαν τὸν βασιλέα. Τὸ πρᾶγμα ἐπαναλήφθηκε ἐκ δευτέρου χωρὶς ἀποτέλεσμα. «Καὶ εὐθέως μετὰ ῥομφαίας τις δίδωσιν αὐτῷ εἰς τὴν πλευρὰν λέγων: «ἐξελθὼν εἰσάγαγε ὃν βλέπεις ἔξωθεν τοῦ πυλῶνος κείμενον· οὗτός ἐστι ὁ βασιλεὺς», πρᾶγμα πού καὶ ἐγίνε⁸.

κατὰ Βυζαντινο-Ρούσικα, Petropoli 1891 καὶ ἀναστ. ἔκδ. ἐκδ. Κουλουρά, ἡ σχετικὴ διήγηση γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Θεοφίλου, σ. 9-11). Τὸ ἐπεισόδιο γνωστὸ μὲ παραλλαγὰς καὶ ἀπὸ ἄλλες διηγήσεις σχετιζόμενες πάντοτε μὲ τὴν προσπάθεια ἀποκαταστάσεως τοῦ Θεοφίλου στὴν μνήμη τῶν μεταγενεστέρων. Συγκεκριμένα σύμφωνα μὲ ὅσα ἀναφέρονται σὲ σχετικούς κώδικες ἢ Θεοδώρα καθιστεῖτο ἡ νυκθιμὸν τὸν Θεὸν νὰ συγχωρήσῃ τὸν Θεόφιλο «εἰς ὕπνον ἐτράπη καὶ ἐν ἐκστάσει γενομένη ὄρα κατ' ὄναρ... καὶ τινος... κατέχοντάς τε ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν διαφόρα εἶδη βασανιστηρίων ὀργάνων, τοῦτ' ἔστι πλῆκτρα, ἀσθρέμβολα, βουίνευρα, ῥαβδούς καὶ εἰ τι ἕτερόν ἐστιν τιμωρητικῶν ὀργάνων... καὶ τυπτομένον Θεοφίλον τὸν βασιλέα... ἀνιλεῖς» κλπ. (W. Regel, ὁ.π., σ. 33 κέξ.). Ὅτι ἡ διήγηση ἀνήκει στὸν κύκλο ὑπερφυτῶν ὀνείρων μὲ παράλληλα στὴν ἀγιολογικὴ παράδοση εἶναι προφανές (βλ. Athanasios Markopoulos, "The rehabilitation of the Emperor Theophilos, Byzantium in the ninth century: Dead or alive"². *Papers from the Thirtieth Spring Symposium of Byzantine Studies*, Birmingham, March 1996 [1998], σ. 45, ὅπου σχετικὴ βιβλιογραφία (Society for the Promotion of Byzantine Studies, Publications 5). Ἐννοεῖται ὅτι βιβλιογραφία ἀναφέρεται καὶ στὶς ἐπὶ μέρους μελέτες βλ. π.χ. Stephanos Efthymiadis, «Living in a city and living in a scetis: The dream of Eustathios the banker», *Byzantinische Forschungen* 21 (1955), σ. 12 καὶ Δ. Ι. Κυρτάτας, *Τὰ ὄνειρα τῆς ἐρήμου. Πειρασμοὶ καὶ ἐσχατολογικὲς προσδοκίαι τῶν πρώτων χριστιανῶν ἀσκητῶν*, Ὁσως ἐνυπνίου. Ἡ χρῆσις τῶν ὀνείρων στὴν ἐλληνικὴ καὶ ρωμαϊκὴ ἀρχαιότητα, Ἡράκλειο 1993, σ. 277 κέξ. (Πανεπιστημιακὲς Ἐκδόσεις Κρήτης). Ἀπὸ τὸν Βίο τῆς Θεοδώρας παραλαμβάνει ἀργότερα καὶ καταχωρίζει στὸν Ἡσασυρὸ τοῦ τὴν σχετικὴ διήγηση ὁ Δαμασκηνὸς ὁ Στουδίτης, συγκεκριμένα στὸν λόγο του Περί τῶν Ἀγίων εἰκόνων (βλ. Ἡσασυρὸς Δαμασκηνοῦ τοῦ Ὑποδιακόνου καὶ Στουδίτου, ἐν Βενετίᾳ 1851, σ. 311).

8. Γεώργιος Ἀμαρτωλὸς, *Χρονικὸν σύντομον*, σ. 726-727 (Muralt). Τὸ κείμενο παρατίθεται ἐνδεικτικὰ μόνον, ἀφοῦ τὸ σχετικὸ ἐπεισόδιο λόγῳ τῆς σημαντικότητάς του ἀναφέρεται ἀπὸ πολλοὺς хроνογράφους κ.ἄ. (Συνεχιστὴς Θεοφάνους, Κεδρηνός, Λέων Γραμματικὸς κλπ.). Τὸ θέμα ἐξετάζει λεπτομερῶς μὲ τίς σχετικὰς παραπομπὰς στὶς πηγὰς ὁ Gyula Moravcsik (*Sagen und Legenden über Kaiser Basileios I*, *Dumbarton Oaks Papers* 15, 1961, σ. 91 κέξ.). Ὁ Moravcsik ἐκδίδει κριτικὰ μὲ βάση περισσότερες πηγὰς τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Γεώργιος Συνεχιστὴς» γνωστὸ χρονικόν, ὅπου στὴν σ. 120 τὸ ἐπεισόδιο, τὸ ὁποῖο ἐδῶ ἐνδιαφέρει, ἀλλὰ ἐκδίδει ἐπίσης κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπο ἀνώνυμο

Στὸν Βίο τοῦ Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε, ποὺ συνεγράφη στὴν τελικὴ τουλάχιστον μορφήν του ἀρκετὰ χρόνια μετὰ τὴν ἐκδημία του (συνέβη περὶ τὸ 998 ἢ λίγο ἀργότερα) ἀπὸ τὸν ἡγούμενο τῆς μονῆς Νίκωνος⁹ καὶ μάλιστα στὰ ἀποδιδόμενα σ' αὐτὸν θαύματα¹⁰, γίνεται κατ' ἐπανάληψη λόγος γιὰ τὸ θέμα. Ἔτσι:

Ε. Στὴν προσπάθεια τοῦ Ἁγίου νὰ ἀνεγείρῃ ναὸ στὴν Σπάρτη ἐπ' ὀνόματι τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ὅλοι συνέδραμαν παντοιοτρόπως ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα, τὸν Ἰωάννη Ἀρατο, ὁ ὁποῖος ἀντέδρασε σφοδρὰ μὲ ὕβρεις, ἀπειλὲς καὶ ἄλλους, ἀπαραδέκτους τρόπους. Τελικὰ «ἐδόκει ὁ δεῖλαιος ἐκεῖνος τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ δύο τινὰς ἐπιστῆναι αὐτῷ κατὰ τοὺς ὕπνους ἄνδρας γηραλέους, οἷς εἶποντο καὶ δύο εὐνοῦχοι μὲν τὸ φαινόμενον, τὴν ὄψιν δὲ ὑπὲρ ἄνθρωπον· οἱ καὶ μαστίζειν ἐδόκουν τὸν ἄθλιον... Εἶτα πρὸς ταῖς μαστιξὶ καὶ οἰκίσκῳ ἔδοξαν αὐτὸν κατακλείειν ἀφεγγεῖ· οὗ καὶ συγγνώμην δῆθεν λαβεῖν ἐξαιτουμένον, μόλις μὲν ἀντίκων τοῦ μαστίζειν... διυπνισθεὶς τοῖνυν ὁ δύστηνος λάβρων πυρετῷ παραχρῆμα συνεσχέθη» παρακαλῶντας τὸν Ἅγιον νὰ τὸν συγχωρήσῃ, πράγμα ποὺ καὶ συμβαίνει, ὅμως «ἐκεῖνον μετὰ τρίτην ἡμέραν ἢ τοῦ θανάτου τοῦ περιεῖλε, τὸν βίον ἀθλιώτατα καταστρέψαντα»¹¹.

λαϊκοῦ χαρακτῆρα χρονικό, στὸ ὁποῖο περιλαμβάνεται πάλιν αὐτοῦσια τὸ ἐπεισόδιο τῆς καταφυγῆς τοῦ Βασιλείου στὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου Διομήδῃ (σ. 124), ἀναφέρεται ἡ τριπλῇ προειδοποίηση πρὸς τὸν προσμονάριο ὅχι ὅμως καὶ ἡ λεπτομέρεια τῆς τύψεως μὲ τὴν ρομφαία. Γενικά τὸ ἐπεισόδιο ἀναφέρεται μὲ μικρὲς ἕως ἀσήμαντες ἀποκλίσεις ἀπὸ διαφόρους βαζυντινούς συγγραφεῖς, τὸ δὲ στοιχεῖο τῆς τριπλῆς τύψεως μὲ τὴν ρομφαία τοῦ προσμοναρίου κατὰ τὸν χρόνον ποὺ κοιμόταν μνημονεύεται κατὰ κανόνα. Πρβλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτης, *Παραδόσεις* 2, σ. 1010.

9. Τὸν Βίον αὐτὸν ἐξέδωκαν τελευταῖα κριτικῶς ὁ Ὅδυσσεὺς Λαμφίδης καὶ ὁ F. Sullivan. Ὁ πρῶτος ἐκδίδει τὸν Βίον σὲ δύο παραλλαγὲς ἀπὸ ἰσάριθμους κώδικες, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι γνωστὲς (βλ. Ὁδ. Λαμφίδου, *Ὁ ἐκ Πόντου ὁσιος Νίκων ὁ Μετανοεῖτε* [Κείμενα - Σχόλια], Ἀθήναι 1982, σ. 14-159 καὶ 161-240 ἀντιστοιχίχως [Ἐπιτροπὴ Ποντιακῶν Μελετῶν περιοδικῷ «Ἀρχεῖον Πόντου», Παράρτημα 13, Πηγαὶ τῆς ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων τοῦ Πόντου, 4]), ἐνῶ ὁ δεῦτερος ἐκδίδει ἐνιαῖο τὸ κείμενον τοῦ Βίου, δοθέντος ὅτι ἡ δευτέρη παραλλαγὴ ἐξαρτᾶται ἀπόλυτα ἀπὸ τὴν πρώτην (βλ. F. Sullivan, *The Life of Saint Nikon. Text, Translation and Commentary by...* Hellenic College Press Brookline, Massachusetts 1987, σ. 26-271).

10. Τὰ κείμενα τῶν θαυμάτων ὁδηγοῦν σὲ ποικίλα συμπεράσματα γιὰ τὸν Βίο τοῦ Νίκωνος (βλ. Ὁδ. Λαμφίδης, ὁ.π., σ. 368), ἀλλ' ἐνδιαφέρουν μόνο σὲ ὅ, τι ἀφοροῦν στὸ ὑπὸ ἐξέτασιν θέμα τῆς τιμωρίας διὰ δαρμού.

11. Sullivan, σ. 114-124, 35 = Λαμφίδης, σ. 190-192, 25-26.

Ζ. Σὲ ἀναιδὴ «κουβικουλάριον» (οἰκονομικὸ ὑπάλληλο τοῦ δημοσίου) ποὺ ἐπιδίωκε τὰ τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου «ἐπὶ πλέον κυκῆσαι καὶ παντοίως λυμῆνασθαι... νύκτωρ... ὕπαρ, οὐκ ὄναρ φοβερός ἄγαν ἐπιφανεῖς, χαλεπαίνων ἅμα καὶ ὀργιζόμενος (ἐνν. ὁ Νίκων) πληγὰς αὐτῷ ἐντέίνει πολλὰς». Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς τελικῶς «ἀναστὰς τὸ περίοθρον» ἐκλιπαρεῖ μετὰ τὸ πάθημά του συγχώρηση «διηγούμενος σὺν ἐκπλήξει πολλῇ ἃ τ' ἐπεπόνθει καὶ οἱ αὐτῷ συνέβη ὡς ἀναιδεῖ καὶ τολμητῖα». Τελικὰ καθίσταται εὐεργέτης τοῦ ναοῦ «καθ' ἃ δὴ καὶ μέχρι τῆς δεῦρο ὁρᾶται ὁ θεὸς οἶκος καὶ ἡ τούτου ὄψις ἄγγελος γίνεται τῆς ἀγαθῆς ἐκείνης καὶ φιλοθέου τοῦ ἀνδρός προθέσεως»¹².

Ζ. Στὸν δοῦκα τῆς χώρας τῶν Ἑθνικῶν Ἀντίοχο, ποὺ καταπάτησε κτήματα τοῦ μετοχίου τῆς μονῆς Νίκωνος παρὰ τὴν σφοδρὴ ἀντίθεση τῶν μοναχῶν, ἐμφανίζεται ὁ Ὅσιος κατὰ τὴ νύκτα καὶ «δείμασι φοβεροῖς ἐκδειματεῖν ἐδόκει τὸν τολμητῖαν, ἔπειτα καὶ τῇ σταυροφόρῳ ράβδῳ πλήξας αὐτὸν κατὰ τοῦ πλευροῦ, καιρίαν αὐτῷ τὴν δόσιν ἐπήνεγκεν». «Ὁ δὲ ...διυπνισθεὶς... αἰσθητῶς ἑώρα τὸν οὕτω πλήξαντα» μὲ τελικὸ ἀποτέλεσμα νὰ καταστρέψῃ μὲ τρόπο αἰσχροῦ τὸν βίον¹³.

Η. Στοὺς Μηλιγγούς κατοίκους τῆς χώρας τῶν Ἑθνικῶν, ποὺ ἐπιχείρησαν νὰ ἀπαγάγουν θεῖαματα τῆς ἰδίας μονῆς «βάττον ἐπιστάς κατὰ τοὺς ὕπνους καθεύδουσι», μεταξὺ ἄλλων τιμωριῶν «πρῶτα μὲν πληγὰς, κατὰ τῶν παρεῖων ἐπιτρίβει τοῖς παλαινοῖσι», κάτι ποὺ τοὺς ἐξαναγκάζει νὰ μετανοήσουν καὶ νὰ ἀποδώσουν τὰ ἀπαχθέντα στὴ μονή¹⁴.

Τὸ ὕλικό τῶν θρησκευτικῶν θαυμαστῶν διηγήσεων εἶναι εὐρύτερο (βλ. στὸ τέλος προσθήκη), ἀν καὶ ὄχι τόσο, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν μέχρι τώρα ἔρευνα, ποὺ ἔχω διενεργήσει, πιστεύω ὅμως ὅτι καὶ τὸ ἥδη ἀνωτέρω παρατεθὲν εἶναι ἱκανοποιητικὸ πρὸς διατύπωση ὠρισμένων ἀπόψεων καὶ ἐξαγωγήν συμπερασμάτων ἐν σχέσει κυρίως πρὸς τὸ περιεχόμενο τῶν διηγήσεων αὐτῶν, τὸν σκοπὸν τῆς παραθέσεώς των στὰ ἀγιολογικὰ κείμενα

12. Sullivan, σ. 184-186, 58 = Λαμφίδης, σ. 110-112, 37.

13. Sullivan, σ. 190-192, 59 = Λαμφίδης, σ. 114, 41. Ἡ σταυροφόρος ράβδος εἶχε δοθῇ ἀπὸ τὴν Θεοτόκο στὸν Ὅσιο, ὁ ὁποῖος τὴν ἔφερε μαζί του καθ' ὅλον τὸν βίον του. Σταυροφόρον ράβδον χρησιμοποιοῦν καὶ θαυματουργοὶ καὶ ἄλλοι Ἅγιοι καὶ Ὅσιοι, ὅπως φαίνεται στίς σχετικὰς γι' αὐτοὺς διηγήσεις, ἀλλὰ γι' αὐτὲς θὰ γίνῃ λόγος σὲ ἄλλῃ μελέτῃ.

14. Sullivan, σ. 206-212, 63 = Λαμφίδης, σ. 124-126, 43.

καὶ τὴν ἐξάρτησή των ἐνδεχομένως ἀπὸ τὴν παράδοση τοῦ Λουκιανοῦ, ἡ ὁποία χρονικὰ προηγείται. Ὅσον ἀφορᾷ στὸ θέμα τῆς τιμωρίας μὲ δαρμό ἱεροσύλων ἢ ἄλλων προσώπων ἀπὸ ἀγίους ποὺ ἐπιφαίνονται στὸν ὕπνο, τοῦτο εἶναι κοινὸ σὲ ὅλες τὶς παραδόσεις, γι' αὐτὸ καὶ ἡ συνάφειά των.

Ἀλλὰ οἱ παραδόσεις συγκροτοῦνται ἀπὸ ἐπὶ μέρους θέματα (μοτίβα) ὡς ἑξῆς:

α. 1. Χριστιανός, Κυριακός κατὰ τὸ ὄνομα, δέρνεται ἀπὸ τὸν ἅγιο Εὐθύμιο, ἐπειδὴ ὥμοσε ψευδῶς ἐπὶ τῆς λειψανοθήκης του (Α). Τὸ αὐτὸ συνέβη σὲ κάποιον Θεόδοτο Γαλάτη, ἐπειδὴ ἔκλεψε χρήματα ἀνήκοντα στὸν ἅγιον (Β). 2. Ὁ αὐτοκράτωρ Θεόφιλος δέρνεται ἀπὸ Ἀγγέλους ἐνώπιον τῆς Παναγίας ὡς εἰκονομάχος (Γ). 3. Προσμονάριος μονῆς δέρνεται, ἐπειδὴ παράκουσε σὲ θεία φωνὴ νὰ εἰσαγάγῃ ἐντὸς αὐτῆς τὸν εὕρισκόμενον ἔξω ἀπὸ αὐτὴν μέλλοντα αὐτοκράτορα Βασίλειον τὸν Α' (Δ). 4. Κατὰ τὸν Βίο Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε δέρνεται: Ἄρατος, ἐπειδὴ ἀντέδρασεν στὴν ἀνέγερση ναοῦ (Ε), οἰκονομικὸς ὑπαλληλός, ἐπειδὴ ἐπιβάλλει δεινὴ φορολογία στὴν μονὴ του (Ζ). Ἀντίοχος, ἐπειδὴ καταπατεῖ κτήματα τοῦ μετοχίου τῆς μονῆς του (Ζ), Μπλεγγοὶ (Ἑθνικοί), ἐπειδὴ ἐπιχείρησαν νὰ ἀπαγάγουν θρέμματα τῆς ἰδίας μονῆς (Η).

β. Οἱ πηγὲς τοῦ Κυριακοῦ ἀπὸ τὸν δαρμό δεινύονται τὴν ἐπομένη (Α).

γ. Κυριακός, Ἄρατος, Ἀντίοχος τελικὰ πεθαίνουν ἐξ αἰτίας τοῦ δαρμοῦ (Α, Ε, Ζ).

δ. Ὁ ἱερόσυλος ὁμολογεῖ τὴν πρᾶξί του, μετανοεῖ, παρακαλεῖ νὰ συγχωρηθῇ (Β, Γ, Ε, Ζ, Η), καθίσταται ὑπόδειγμα «μελλόντων ἐπιορκεῖν» (Α), πείθεται ὅτι «πάνν ἐστὶν καλὸν καὶ ψυχωφελές τὸ σέβεσθαι καὶ τιμᾶν τὰς εἰκόνας» (Γ), γίνεται εὐεργέτης τοῦ ναοῦ (Ζ), ἀποδίδει τὰ ἀπαχθέντα θρέμματα (Η).

Ὅπως καὶ ἀπὸ τὴν ἀνωτέρω ἀνάλυση φαίνεται, ὁ ψυχωφελὴς σκοπὸς τῶν βιογράφων τῶν ἁγίων, ἀναφερόμενος σαφῶς στὴν περίπτωσι Γ, εἶναι ἐξόφθαλμος στὶς περισσότερες τουλάχιστον λοιπὲς διηγήσεις. Ἀπλὴ ἐξήγηση τῆς παρουσίας τοῦ θέματος θὰ ἦταν ὅτι, ἀφοῦ οἱ ἅγιοι ἐπιβάλλουν ποικίλες ποινὲς καὶ τιμωρίες σὲ ἀσεβεῖς μὲ σκοπὸ συνήθως νὰ τοὺς συνετίσουν, θὰ μποροῦσε νὰ περιληφθῇ σ' αὐτὲς καὶ ἡ συγκεκριμένη τῆς τιμωρίας καθ' ὕπνου μὲ δαρμό. Τὸ γεγονὸς ὅμως ὅτι ἡ παράδοση αὕτη εἶναι, ὅπως ἔχει σημειωθῇ, ἥδη προχριστιανικὴ ἀπαιτεῖ περαιτέρω συζήτηση ὡς πρὸς τὴν ἐνδεχόμενη τῶρα σχέση τῶν ἀγιολογικῶν μὲ τὴν παγανιστικὴ παράδοση.

Ἀπὸ τίς παραπάνω τῶρα παραδόσεις ἐκείνη τοῦ Βίου τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου (Α) βρίσκεται πλησιέστερα ἀπὸ πλευρᾶς πληρότητας περιεχομένου

πρὸς τὴν παράδοση τοῦ Λουκιανοῦ¹⁵, ὅπως ἔχει ἤδη λεχθῇ, ἀφοῦ καὶ στίς δύο γίνεται λόγος γιὰ μιὰ ἱερόσυλη πράξη, γιὰ τὴν τιμωρία τοῦ ἱεροσύλου μὲ τὸν δαρμό ἐκ μέρους τοῦ θιγομένου ἥρωα ἢ ἀγίου, γιὰ τὴν ἐπίδειξη τῶν πληγῶν ἀπὸ τὸν δαρμό, πρᾶγμα ποὺ ἐνισχύει τὴν ἀξιοπιστία τοῦ ἐπεισοδίου καὶ γιὰ τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε ὁ θάνατος τοῦ ἱεροσύλου. Οἱ λοιπὲς παραλλαγές τῆς ἀγιολογικῆς διηγήσεως προσαρμόζονται ἀνάλογα, χωρὶς νὰ ἀπομακρύνωνται ἀπὸ τὸν ψυχωφελῆ σκοπὸ τῶν πλὴν ἴσως τῆς παραδόσεως Β, στὴν ὁποία ἡ προφητικὴ μὲ ὄνειρο διάσταση εἶναι μᾶλλον ἢ κυριαρχοῦσα.

Συναφῶς πάντως πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψη καὶ ὁ τρόπος συγγραφῆς τῶν Βίων, στοὺς ὁποίους ἐμπεριέχονται οἱ θαυματικὲς διηγήσεις ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν. Εἰδικώτερα ὡς πρὸς τὸν Βίον τοῦ Μεγάλου Εὐθυμίου ὁ συγγρ. Κύριλλος σημειώνει προλογικά: «*Ἐτόλμησα ἀτέχνῳ τινὶ καὶ τῆς ἔξωθεν παιδείας ἀπείρῳ κεχορημένος λῆξει τῆς προκειμένης ἀπαρξασθαι συγγραφῆς*»¹⁶. Τοῦτο θὰ μπορούσε νὰ σημαίνει ὅτι ὁ Βίος, παρὰ

15. Μὲ τὴν παράδοση τοῦ Λουκιανοῦ ἔχει συνάψει καὶ λαϊκὲς παραδόσεις ὁ Ν. Γ. Πολίτης, ἀλλὰ ἡ σχέση μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ τῶν τελευταίων, στὸν βαθμὸ ποὺ ἐνδεχομένως ὑπάρχει, εἶναι πολὺ χαλαρή. Σύμφωνα πάντως πρὸς μιὰν ἀπὸ αὐτές, ὅταν οἱ Νεράιδες δυσαρεστηθοῦν ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ τῶν ἀνθρώπων ἢ διαπιστώσουν ἀπειθεία τῶν στίς προσταγές των, τοὺς δέρουν μὲ ψιὰθινα μαστίγια, τῶν δὲ μαστιγώσεων παραμένουν ἐπὶ τῶν σωμάτων μελανὰ ἴχνη ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Κατ' ἄλλη παράδοση, ὅταν οἱ στρατιῶτες τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου ἐκοπταν θαυμαστὰ δένδρα, μαστιγώνονταν ἀοράτως ἀπὸ δαίμονες «*καὶ τῶν μὲν μαστιγούντων τὸν φόρον ἠκούομεν, καὶ τὰς πληγὰς ἐπὶ τῶν νύτων ἐρχομένας ἐβλέπομεν*» τοὺς δὲ τύπτοντας οὐκ ἔθεωροῦμεν». Ἐξ ἄλλου σύμφωνα μὲ ὅσα ἀναφέρονται στὴν Ἀμαρτωλῶν Σωτηρίαν τοῦ Ἀγαπίου Λάνδου (θαῦμα 23) σὲ παραδοθέντα σὲ δαίμονα ἄρχοντα, τοῦ ὁποίου «*ἐπόνεσεν ἡ καρδία του*» καὶ «*ἐστέναξε βαρέως*» γιὰ τὰ ἁμαρτήματά του, ὅταν ἀντίκρουσε τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου σὲ μιὰ ἐκκλησία «*τοῦ ἔδωκεν ὁ δαίμων μὲ μιὰν ῥάβδον τόσαις, ὅπου ἐμαύρισαν οἱ σάρκες του*» (βλ. Ν. Γ. Πολίτης, *Μελέτες ἐπὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων*, 1, ἐν Ἀθήναις 1871, σ. 105-106). Ἀνεξάρτητα πάντως ἀπὸ τὴν σύνδεση πρὸς τὸ ἀρχαῖο κείμενο παρεμφερεῖς διηγήσεις δὲν εἶναι ἄγνωστες καὶ σὲ ἄλλους Βίους. Ἔτσι στὸν Βίον τοῦ Ὁσίου Κυρίλλου τοῦ Φιλεῶντος σὲ ἀνεβθόντα κατὰ κάποιον τρόπο μοναχὸ ὁ φύλακας Ἀγγελὸς του ἔδωσε ῥάπισμα. Ὅπως διηγεῖται ὁ ἴδιος ὁ μοναχός, «*δὲν ἤξεύρω νὰ εἰπῶ μὲ ἀκριβεῖαν, ἢ ὁ ὕπνος μὲ ἄρπασεν ἢ ὄχι*» ἢ ἂν αὐτὸ «*ἐκ Θεοῦ ἦταν ἢ ἐκ δαιμόνων*» (Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, *Νέον Ἑκλόγιον* 1974, σ. 228-229 [Ἀσθή]). Ἐξ ἄλλου καὶ σὲ συναξάρια Καθολικῶν ἁγίων γίνεται λόγος γιὰ τιμωρίες μὲ ῥαπίσματα ἢ δαρμούς καθ' ὕπνους ἀπὸ τὴν Παναγία ἢ ἅγιο, τῶν ὁποίων μετὰ τὴν ἀφύπνιση τῶν παθόντων διατηροῦνται τὰ ἴχνη (βλ. πρόχειρα Ν. Γ. Πολίτης, *Παραδόσεις* 2, 1904, σ. 1010).

16. Ὁ.π., σ. 6.

τὴν ἱστορικότητά του, δὲν εἶναι δημιούργημα, εὐπαιδευτοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος θὰ μποροῦσε νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ, κατὰ τὸ πλεῖστον τουλάχιστον, ἀπὸ διηγήσεις περιβεβλημένες περισσότερο ἢ λιγώτερο μὲ μυθικὸ ἔνδυμα ἢ διακοσμημένες μὲ ἀνάλογα στοιχεῖα. Ἄλλὰ αὐτὸ δὲν ἰσχύει. Ὁ Κύριλλος ἐκφράζεται μὲ μετριοφροσύνη, ὅπως συνηθίζεται στοὺς Βυζαντινοὺς, ἐπεὶ εἶναι βέβαιον ὅτι εἶναι λόγιος¹⁷ μὲ θεολογικὴ παιδεία. Ἐξ ἄλλου ὁ Βίος ἐγράφη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀγίου καὶ στηρίχθηκε κυρίως σὲ προφορικὰς διηγήσεις τῶν προγενεστέρων, μὲ δ,τι αὐτὸ συνεπάγεται γιὰ τὴν ἀξιοπιστία των.

Ὁ ἴδιος ὁ βιογράφος ὁμολογεῖ στὸ τέλος τῆς συγγραφῆς του: «Ὅσα μὲν οὖν περὶ τοῦ θεοφόρου Εὐθυμίου ἤκουσα καὶ ἔγνων καὶ οἱ πατέρες μου διηγήσαντό μοι, οὐκ ἀπέκρινα ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῶν εἰς γενεὰν ἑτέραν, ἀλλὰ ἀπήγγειλα καὶ ἀνεγραψάμην πρὸς τὰ ταῦτα ταῖς μετέπειτα γενεαῖς παραπεμφθῆναι»¹⁸. Ὁ συγγρ. θεωρεῖ πάντως ἀναγκαῖον ἐν συνεχείᾳ ὄχι μόνον τὰ ὅσα ἄκουσε, ἀλλὰ «καὶ τὰ ἐπὶ ἐμοῦ γεγονότα θαύματα ἀπὸ τῆς τούτου θήκης καὶ μνήμης γραφῇ παραδοῦναι ἐτι τῶν εὐεργετηθέντων περιόντων καὶ τῶν ταῦτα θαυσαμένων. Τα γὰρ νῦν ἐπ' ὧσιν πάντων ἐκ τῆς αὐτοῦ θήκης προερχόμενα θαύματα» ὡς ἀξιοθαύμαστα καὶ ἀξιολογούμενα «πείθει τοὺς ἐντυγχάνοντας καὶ τοῖς ἤδη περὶ αὐτοῦ ῥηθεῖσιν μὴ ἀπιστεῖν»¹⁹. Στὴν κατηγορίᾳ τῶν θαυμάτων τούτων ἀνήκουν τὸ τοῦ ἐπιόρκου καὶ τῆς τιμωρίας του μὲ ξυλοδαρμόν²⁰ ὅπως καὶ ἄλλα²¹, γιὰ τὰ ὁποῖα βλ. κατωτέρω στὸ τέλος.

Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἡ ὁμολογία τοῦ ἴδιου τοῦ συγγρ. γιὰ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον συντάσσει τὸν Βίον, ἀλλ' ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τῆς μελέτης αὐτῆς, ἐπεὶ ἀναφέρεται σ' ὁλόκληρον τὸν Βίον καὶ ὄχι μεμονωμένα στίς ἐξετασθεῖσες ὀλίγιστες παραδόσεις. Ὅπως δὴποτε ὁ Κύριλλος

17. Τοῦτο εἶναι ἐμφανὲς ἀπὸ τὸ γλωσσικὸ του ὄργανο ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλα στοιχεῖα (βλ. Bernard Flusin, *Miracle et histoire dans l'œuvre de Cyrille de Scythopolis*, Paris 1983, σ. 42. Τὸ ἔργο αὐτὸ παρουσιάζει εὐρύτερο ἐνδιαφέρον). Ἐξ ἄλλου ἐκφράσεις περὶ ἀδυναμίας τοῦ συγγραφέα νὰ ἀνταποκριθῇ λόγῳ ἀπαιδευσίας κλπ. στὸ ἔργο τῆς συνθέσεως Βίου, τὸ ὁποῖον ἀναλαμβάνει, εἶναι κοινοὶ τόποι, ἰδίως στοὺς προλόγους τῶν σχετικῶν ἔργων (βλ. σχετικὰ Α. J. Festugière, "Lieux communs littéraires et thèmes de folk-lore dans l'Hagiographie primitive", *Wiener Studien* 73 (1960), σ. 129-131).

18. Ὁ.π., σ. 71, 49.

19. Ὁ.π..

20. Ὁ.π., σ. 79, 58.

21. Ὁ.π., σ. 81-82, 59.

ὁμολογεῖ ἐν σχέσει πρὸς αὐτὲς διτι: «ταῦτα ὀλίγα ἐκ πολλῶν ἀναλεξάμενος ἀνεγραψάμην, ἅπερ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἑώρακα, συνάψας αὐτὰ τοῖς ἐξ ἀκοῆς ἀναγραφείσι περὶ τῆς ἐν σαρκὶ πολιτείας τοῦ πατρὸς ἡμῶν πρὸς τὸ γινῶναι τοὺς τε ἐντυγχάνοντας καὶ τὴν ὁσιότητα τὴν σὴν τὴν τῆς παρεδρευούσης τῇ Εὐθυμίου θήκη θείας χάριτος δύναμιν καὶ ἀναλογίσασθαι διτιπερ μαρτυρεῖ τῇ λαμπρότητι τῆς ἐκείνου ἐν σαρκὶ πολιτείας τὰ μετὰ τὴν αὐτοῦ κοίμησιν ἐνεργούμενα θαύματα... καὶ διερώτων ἐπιμελῶς τοὺς κατὰ τὴν ἔρημον ταύτην θεοφόρους τε καὶ ἀρχαιοτάτους πατέρας τὰ περὶ Εὐθυμίου μὲν τοῦ μεγάλου ἀκριβῶς ἀκοῇ μεμαθηκότας... καὶ ὅσα παρ' ἐκάστου τούτων μαθεῖν καὶ ἀναλέξασθαι ἰσχυσα... ἐν διαφόροις χάρταις ἀνεγραψάμην ἀτάκτοις τισὶ καὶ συγκεχυμένοις διηγήμασιν». Ὁ Κύριλλος κατοίκησεν σὲ νέα λαύρα «ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς περὶ Εὐθυμίου καὶ Σάββα ἐγγεγραμμένους χάρτας καὶ κελευσθεῖς... τὰ τούτοις ἐμφερόμενα κεφάλαια ἀρμοδίως συντάξαι μετὰ τῆς ἐνδεχομένης φράσεώς τε καὶ συντάξεως... ἔμεινα ἐν ταύτῃ ἡσυχάζων τῇ Νέᾳ λαύρᾳ καὶ τῆς εἰς τοὺς χάρτας ἀδολεσχίας μὴ ἀφιστάμενος. Καὶ ἀρχὴν τῆς συντάξεως ἠπόρουν ποιήσασθαι καὶ ὡς ἰδιώτης καὶ μὴδ' ὅλως ἀχθεῖς διὰ παιδείας τῆς ἔξωθεν καὶ ὡς ἄπειρος τῶν θείων λογίων καὶ βραδύλογος... ἀλλὰ ὁ Θεὸς μετὰ τὴν χάριν Εὐθυμίου καὶ Σάββα τὸν ἐβοήθησεν σὴν ἐπιτυχημένην περὶ αὐτῶν τοῦ ἔργου τῆς βιογραφησεως τῶν ἁγίων.

Ἀπὸ τὴν ὁμολογία τοῦ Κυρίλλου συνάγεται διτι αἱ θαυματικὲς διηγήσεις καὶ ἄλλες εἰδήσεις κυκλοφοροῦνται μετὰ τὴν τῶν προγενεστέρων του μοναχῶν μέσω τῆς στοματικῆς παραδόσεως, ἡ ὁποία ἐπιτρέπει τὴν ἐκ τοῦ Βίου ἀκριτὴ καὶ πάντοτε ἀνεξέλεγκτὴ εἰσροὴ στοιχείων ἀπὸ τὴν λαϊκὴ παράδοση, ποὺ ἔχει μεγάλη διάρκειά, ἀπὸ τὰ ὅποια στοιχεῖα λόγῳ ἐλλείψεως σχετικῆς δὴθεν προπαρασκευῆς δὲν μπόρεσε νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ὁ Κύριλλος (τῆς εἰς τοὺς χάρτας ἀδολεσχίας μὴ ἀφιστάμενος).

Β'

Ἡ ἄλλη διήγησις ποὺ περιλαμβάνεται στὸ ἴδιο ἔργο τοῦ Λουκιανοῦ ἔχει ὡς πρωταγωνιστὴ Βαβυλωνίων μάγο, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιοῦντας λόγους καὶ μέσα καὶ προβαίνοντας σὲ πράξεις καθαρὰ μαγικοῦ περιεχομένου, σύμφωνας ἄλλωστε πρὸς τὴν ἰδιότητά του, ἐξουδετερώνει ποικίλους ὄφεις καὶ δράκοντα, τοὺς ὁποίους ἔχει συγκεντρώσει προηγουμένως στὸ μέσο

ἀγροῦ. Συγκεκριμένως ὁ Βαβυλώνιος «καθαγνίσας τὸν τόπον περιελθὼν ἐς τρεῖς, ἐξήλασεν ὅσα ἦν ἐρπετὰ ἐντὸς τῶν ὄρων. Ἦκον οὖν ὥσπερ ἐλκόμενοι πρὸς τὴν ἐπὶ τὴν ὄρει πολλοὶ» καὶ «εἰς δράκων παλαιός... Ἐπεὶ δὲ συνηλίσθησαν ἐνεφύσησε μὲν αὐτὰ ὁ Βαβυλώνιος, τὰ δὲ αὐτὰ μάλα κατεκαύθη ἅπαντα ὑπὸ τῷ φνύσματι, ἡμεῖς δὲ ἐθανυμάζομεν»²³. Τὸ γεγονός ὅτι δὲν γίνεται σαφῶς λόγος γιὰ ἀφῆ πυρᾶς, πάνω στὴν ὁποία θὰ κατακαίγταν ὁ δράκοντας καὶ ἡ συνοδεία του ἀπὸ μικρότερους ὄφεις, εἶναι μικρῆς σημασίας λεπτομέρεια²⁴. Εἶναι γνωστὸ ὅτι κατὰ τὴν λαϊκὴ δεισιδαιμονία, ἀφοῦ περὶ λαϊκῆς διηγήσεως πρόκειται, κάθε τι ποὺ ἐκλύεται ἀπὸ τὸν ὀργανισμό τοῦ ἀνθρώπου, πολὺ περισσότερο τοῦ μάγου, ἐμπεριέχει ζωτικὴ μαγικὴ δύναμη, ἱκανὴ νὰ ἐπιφέρῃ οἰοδόηποτε ἀποτέλεσμα²⁵. Μεταξὺ τῶν ἐκλυομένων οὐσιῶν (σιέλου κλπ.) συγκαταλέγεται καὶ ὁ ἐκ τοῦ στόματος ἐξερχόμενος ἀέρας, τὸ φύσημα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο ἰσχύει ὄχι μόνο γιὰ τὴ μαγεία ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ὁμοιοπαθία.

Ἐν προκειμένῳ εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ ἐπεισόδιον στὸν Βίο τῆς

23. Λογκιαν, Φίλεψ. 12. Γιὰ τὴν συναφεία τῆς διηγήσεως, ποὺ περιέχει πολλὰ ἀλλὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα τὴν καθιστοῦν συναφὴ καὶ με διηγήσεις σὲ Βίους ἁγίων, βλ. κατωτέρω.

24. Κατάκαυση ἐπικίνδυνου δράκοντα ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐξουδετέρωσή του ἀναφέρεται σὲ διηγήσεις Βίων καὶ συναξαρίων (βλ. π.χ. τὸ συναξάριο τοῦ δρακοντοκτόνου ἁγίου Δονάτου, τοῦ ὁποίου ἡ παλαιότατη διατύπωση ἅπαντὰ στὸν Σωζομένον, ποὺ στηρίζεται, ὅπως ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, σὲ ἐπιχώριες παραδόσεις (Α' ἡμῖς Ε' αἱ.) («αὐτὸ οἱ ἐπιχώριοι κατέκαυσαν»), στὴν Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου («τότε οἱ παρестῶτες καὶ θεαταὶ τοῦ θαύματος ἐσύναν ξύλα καὶ ἐκατέκαυσαν τὸ ἄγριον καὶ θανατηφόρον θηρίον»), ἓνα κείμενον τὸ ὁποῖον ἐπαναλαμβάνει στὸν Συναξαριστὴν του ὁ Νικόδημος ὁ Ἀγορείτης (Συναξαριστὴς 2, Ἀθήνησι 1868', σ. 117-118) καὶ ἐκθεση τοῦ 1509, ἀποκείμενη στὸ Ἀρχεῖο Κεφαλῆνης, στὴν ὁποίαν γίνεται λόγος γιὰ τὴν καύση τοῦ σώματος φονευθέντος τερατώδους μεγέθους δράκοντα πρὸ τῆς ἐκκλησίας. (Βλ. γιὰ τὰ ἀνωτέρω Ν. Γ. Πολίτης, *Παραδόσεις* 2, σ. 973, 975, 978, ὅπου τὰ κείμενα καὶ οἱ ἀκριβεῖς παραπομπές). Οἱ παραδόσεις γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ νησιωτικῶν ἰδίως περιοχῶν ἀπὸ φίδια ἢ δράκοντα μετὰ κατάκαυση δασῶν κλπ. εἶναι εὐρύτερα διαδεδομένες (βλ. Στέφ. Δ. Ἡμελλος, «Ἡ ἀπουσία θηρίων καὶ φιδιῶν ἀπὸ τὰ νησιά κατὰ τὶς παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Εὐρώπης», *Λαογραφικά, τόμος Α'*, Δημῶδεις παραδόσεις», Ἀθήνα 1988, σ. 178-208.

25. Βλ. ἐκτενῶς Robert Muth, *Träger der Lebenskraft. Ausscheidungen des Organismus im Volksglauben der Antike*, Wien 1954, σ. 1 κέξ., ὅπου καὶ ἡ βιβλιογραφία. Γιὰ τὸ ἐμφύσημα γενικώτερα ὡς στοιχεῖο θρησκευτικὸ, μαγικὸ κλπ. καὶ περὶ τῆς δυνάμεως ποὺ περιέχει βλ. Κ. Thraede, «Exorzismus», *RLAC* 7 (1969), στ. 52, 4, *HDA* 1 (1927), στ. 647 (Atem) καὶ αὐτόθι στ. 1355-57 (blasen).

ἀγίας Παρασκευῆς, ἀγίας δρακοντοκτόνου, κατὰ τὸ ὅποιον ἡ ἀγία «ὡς παρέστη πλησίον τοῦ θηρός», ἐμφωλεύοντος δράκοντα ἔξω τῆς πύλεως ὅπου ἐβασίλευεν κάποιος Ἀσκληπιὸς «ἐμφυσήσασα ἅμα εἰς αὐτὸν καὶ τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ποιησαμένη. Ὁ δὲ μέγα διερράγη εἰς δύο καὶ ἄφαντος ἐγένετο»²⁶.

Αἰτία τούτου φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ ὅτι ἡ σκέψη τοῦ ἀνθρώπου, οἰουδήποτε πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου, τοποθετεῖ κατὰ τρόπο ἄσαφη τὴν ἔδρα τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ζωῆς κάπου στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ὁργανισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἔτσι ὁ,τιδήποτε ἐξέρχεται ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ σώματος θεωρεῖται φορέας ζωτικῆς δυνάμεως καὶ μάλιστα μαγικῆς. Συναφῶς πρὸς τὴν ἐξεταζομένη περίπτωση ἡ χρησιμοποίηση τοῦ ρήματος κατακαίωμαι («κατεκαύθη») δηλώνει σαφῶς ἀποτέλεσμα ποῦ ἔχει σχέση μὲ τὴν πυρά.

Σχετικὰ τώρα μὲ τὴν συναξαρική φιλολογία καὶ τὴν συγγένεια τῆς διηγήσεως τοῦ Λουκιανοῦ μὲ αὐτὴν παρατηροῦν τὰ ἑξῆς: Ὅπως ἤδη ἐδηλώθη καὶ ἄνωτέρω, περὶ ἐξουδετερώσεως δράκοντα, ποῦ φυλάσσει ἐξειδικευμένα θησαυρό, γίνεται λόγος στὴν παρατεθεῖσα ἄνωτέρω Β διήγηση τοῦ Βίου τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου, ἡ ὁποία συμπύκνεται, ὡς σημειώθη, μὲ τὴν διήγηση γιὰ τὴν τιμωρία ἱεροσύλου μὲ τὸν δαυμό. Κατὰ τὴν διήγηση αὕτη ὁ Γαλάτης Θεόδωτος κορύπτει κάτω ἀπὸ λάθο κατεπέντα νομίσματα ἀπὸ τὴν μονὴ τοῦ Ἁγίου. Στὴν προσπάθειά του νὰ τὰ ἀναλάβῃ σὲ μεταγενέστερο χρόνον «ἐγγίσας τὸν λίθον ὑπὸ ὄψεως φοβερώτατον ὑποκάτωθεν τοῦ λίθου ἐξεληθόντος καταδιωχθεὶς ἐνεποδίσθη». Τοῦτο ἐπαναλήφθηκε τρεῖς φορὲς καὶ τελικὰ ὁ δράκοντας ἐξαφανίσθηκε κατόπιν παρεμβάσεως τοῦ ἁββᾶ Λεοντίου ἄνευ ὁμως κατακαύσεως²⁷.

Ἡ διήγηση μὲ θέμα τὴ φύλαξη θησαυρῶν ἀπὸ δράκοντα ἀναφέρεται ἀπὸ πολλοὺς συγγραφεῖς, τῆς μεταγενέστερης πάντως ἀρχαιότητος, ὑπὸ τύπον μᾶλλον ἀπλῆς λαϊκῆς πίστεως καὶ ὄχι συγκροτημένης παραδόσεως, ὅπως ἀπὸ τὸν Ἀρτεμίδωρον («Δράκων σημαίνει... καὶ πλοῦτον καὶ χρήματα διὰ τὸ ἐπὶ θησαυροὺς ἰδρύνεσθαι»²⁸, τὸν Φιλόστρατον («οἰκεῖ δράκων

26. Βλ. σχετικὰ Δημ. Β. Οἰκονομίδου, «Ἡ ἀγία Παρασκευὴ εἰς τὸν βίον τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ», *Ἑπετηρὶς Λαογρ. Ἀρχείου* 9-10 (1955-57), ἐν Ἀθήναις 1958, σ. 69. Στὴν μελέτη αὕτη (ιδίως σ. 67 κἑξ.) καὶ τὰ περὶ τῆς ἀγίας ὡς δρακοντοκτόνου κ.ἄ. γιὰ τὸ συγκεκριμένο στοιχεῖο τοῦ φησμήματος βλ. καὶ Νικηδόμος ὁ Ἀγιορείτης, *Συναξαριστὴς* 2, σ. 278 (26 Ἰουλ.), πρβλ. Ν. Γ. Πολίτης, *Παραδόσεις* 2, 1904, σ. 972.

27. Ὁ.π., σ. 69-70, 48.

28. Ἀρτεμ., *Ὀνειρ.* 2, 13 (Pack).

πλούτου τινός, οἶμαι, φύλαξ, ὃς ὑπὸ τῇ γῇ κεῖται»²⁹, τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς Festus (Dracones... qua ex causa incubantes eos thesauris custodiae causa finxerunt antiqui)³⁰, Φαῖδρος (ad draconis speluncam ultimam / custodiebat qui thesaurus abditos)³¹ κ.ἄ.

Ἀλλὰ ἡ διήγηση τοῦ Λουκιανοῦ παρουσιάζεται συναφῆς πρὸς ἄλλη συναξαρική διήγηση, ἡ ὁποία ἀπαντᾷ στὸν Βίον τοῦ ἁγίου Ὑπατίου Γαργῶν (τῆς Παφλαγονίας), ἐνὸς ἀπὸ τοὺς 318 θεοφόρους πατέρες τῆς πρώτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Νίκαιας. Ἡ τελευταία σύγκειται ἀπὸ δύο θέματα, δηλ.: α΄) τοῦ τῆς φυλάξεως θησαυροῦ ἀπὸ δράκοντα, ὅπως ἀνωτέρω, καὶ β΄) τοῦ τῆς ἐξουδετερώσεως τοῦ δράκοντα διὰ κατακαύσεως, μετὴν παρέμβαση ἱεροῦ προσώπου, ἐν προκειμένῳ τοῦ Ἀγίου. Ἡ διήγηση τοῦ Βίου τοῦ Ὑπατίου ἔχει ὡς ἀκολούθως: «τῷ γὰρ θησαυρῷ τῶν... χρημάτων... μέγα τι χρῆμα θηρίου, τὸ τῆς κακίας ὄργανον, ὁ παλαιὸς τοῦ ἡμετέρου γένους ἐχθρὸς, ποθὲν ὑπεκώκεται καὶ ὑφαιρεῖται τοῦ πλούτου τὸν βασιλεύοντα καί, εἰπον τις κατετόλμησε πλησίον γενέσθαι πρὸς ἐπανάληψιν χρειώδους τινός, τῷ τοῦ δράκοντος ὀσθματι καὶ βλέμματι ἀπενεκροῦτο καὶ ἐξηραίνετο... καὶ ἦν καθορὰν τῇ τῶν χρημάτων σορῶ νεκρῶν σωρεῖαν ἐπὶ ἅμυλλον... Βασιλεὺς δὲ, παρὰ πάντων καταβροῦμενος... καὶ τί

29. Φίλοστρ., Εἰκ. ιζ' (Kayser 2, σ. 365).

30. Sexti Pompei Festi 67.

31. Φαῖδρ. 4, 21 (Budé). Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτης, *Παραδόσεις* 2, σ. 1029. Οἱ παραδόσεις αὐτὲς ἀποτελοῦν ξεχωριστὸ κύκλο καὶ εἶναι εὐρέως διαδεδομένες στὸν λαό,μποροῦν δὲ μὲ τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἐμπεριέχουν νὰ ἀποτελέσουν οὐσιώδους σημασίας σχόλια τῶν ἀρχαίων καὶ χριστιανικῶν παραδόσεων, πέρα ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι καθὼς παρουσιάζονται διαδεδομένες μὲ παραλλαγές παρέχουν ὀλοκληρωμένη εἰκόνα τῶν σχετικῶν λαϊκῶν δοξασιῶν. Ἐτσι δεδομένης τῆς ὑπάρξεως καταχωσμένων θησαυρῶν μὲ τὴν μορφήν ἀγγείων ποὺ περιέχουν νομίσματα ἢ ἄλλα πολύτιμα ἀντικείμενα μέσα σὲ τάφους κ.ἄ. καὶ τῆς δεδομένης ἐπίσης δυσχέρειας ἀνευρέσεως τῶν ἢ φρουρήσῃ τῶν ἀπὸ ὑπερφυσικά ὄντα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἀπὸ δράκοντες, ἦταν φυσικὸ νὰ ἐρεθίσῃ τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ. Ἡ διαδικασία ἀνακαλύψεως καὶ συλήσεως τοῦ θησαυροῦ εἶναι σύνθετη καὶ βέβαια δὲν εἶναι τοῦ παρόντος ἡ περιγραφή της. Χαρακτηριστικὸ εἶναι πάντως ὅτι καὶ ἅγιοι, ἐπιφαινόμενοι καθ' ὕπνου, ὑποδεικνύουν τὸν τόπο τοῦ θησαυροῦ, ὁ ὁποῖος κατὰ τὶς ἐλληνικὲς καὶ ἄλλων λαῶν παραδόσεις φυλάσσεται κάποτε ἀπὸ ἓνα ἢ περισσότερους φρουρούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἀπὸ φοβερὸ δράκοντα, ὅπως αὐτὸ ἰσχύει καὶ γιὰ τὶς ἀρχαῖες παραδόσεις (βλ. γενικῶς Ν. Γ. Πολίτης, *Παραδόσεις* 1, σ. 229 κέξ. (κατηγ. Θησαυροὶ καὶ Ἀράπηδες) 2, σ. 1003 κέξ., Γ. Α. Μέγας, «Παραδόσεις περὶ θησαυρῶν», *Λαογραφία* 4 (1912-13), σ. 22-34, *Λαογραφία* 23 (1970), σ. 423 κ.ἄ.π.).

δράσειεν ἀπορῶν» καταφεύγει τελικῶς καὶ ἐπιζητεῖ τὴν βοήθειαν τοῦ Ἁγίου. Ὁ δὲ Ἅγιος «κελεύσας μέσον τῆς πόλεως πῦρ ἀνακαύσασθαι, ὕλην τρεφόμενον διαρκεῖ, ἅπεισι πρὸς τὴν θύραν τοῦ ταμείου, καὶ ταύτην διάρας, εἴσεισι μόνος... τῶν ἄλλων ἀπάντων ὑπεκστάντων ἐπὶ μικρῷ», καὶ «φόβῳ... ὑφορωμένων, μή τι τῶν προτέρων ἴσον καὶ τούτῳ συμβῇ. Ὡς δὲ τοῦτον ὁ θῆρ ἐτεθέατο, περιειλεῖτο τε καὶ συνεστρέφετο καὶ κρύπτειν τὴν κεφαλὴν τοῖς χρήμασιν ἐτεχνάζετο ὥσπερ τοῦ ἰδίου ὀλέθρου ἐπαισθόμενος. Ἐπεὶ δὲ τοῦτον ἐνεκελεύετο ἀπανίστασθαι καὶ πρὸς τὴν θύραν ἔρπειν, τὴν ἔξοδον ὑπερτιθέμενος, τῇ ἐνούσῃ ράβδῳ τοῦ ἀρχιερέως ἐκόπτετο. Διανίσταται γοῦν ὀρθίος τῇ κέρκῳ ὑπεριδόμενος καὶ συντονώτερον μαστιζόμενος, ἅκων ὑπετάγετο τῷ κελεύοντι. Ὁ δὲ πολὺς ἐκεῖνος ὄχλος... ὡς εἶδε τοῦτον (ἐνν. τὸν Ἅγιον) ἐκεῖθεν ἀσινῇ ἔξερχόμενον καὶ χαμάζε τὴν βακτηρίαν ὑποσύροντα, καὶ ὥσπερ κρίκον, ἐνθέντα τοῖς μυκτῆρσι τοῦ δράκοντος, τοῦτον καθέλκοντα, περιδεῖς γεγονώς, ἅπας ἐτράπετο εἰς φυγὴν. Ὁ δὲ θεὸς ἀρχιερεὺς, ὅτε δὴ προσήγγισε τῇ ἑξαφθείσῃ φλογί, τὸ θηρίον εἰσβαίνειν μέσον ἐκέλευε, καὶ ἀντὶ πολλῶν ἓνα καὶ μόνον εἰσπράττεσθαι θάνατον. Τὸ δὲ καίτοι πολλὰ συστρεφόμενον καὶ περιελκόμενον καὶ ὅλα καθικετεύον τὸν ἅγιον, τὴν φλόγα ὑπεισέρχεται καὶ τὴν φθορὰν ἐπενδύεται. Καὶ οὕτω τερπόμενος, τὴν τῶν χρημάτων τὴν βασιλείαν ἐπ' ἀδείας ἀπόλαυσιν δίδωσιν»³².

Ἀλλὰ ἂν ἡ διήγησις τοῦ Λουκιανοῦ ποῦ ἀφορᾷ στὴν κατάκαυση τοῦ δράκοντα ἀποκλίνει κάπως τοῦ ἐπεισοδίου τῶν ἀγιολογικῶν διηγήσεων καὶ μάλιστα ἐκείνης τοῦ ἁγίου Ὑπατίου, ἰδοὺ νεώτερη παράδοση λαϊκῇ, μὲ πρωταγωνιστὴν ἅγιον, ἡ ὁποία ἐπιβεβαιώνει τὸν λαϊκὸ χαρακτήρα τῶν παλαιότερων ἀγιολογικῶν ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἐξουδετέρωση τοῦ δράκοντα. Κατὰ τὴν παράδοση αὕτη, ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὴν Ἀστυπάλαια, στὸ νηοὶ δὲν ὑπῆρχαν ὄφεις μὲ τὴν ἐπέμβαση μαθητῆ τοῦ Ἰωάννη τοῦ Εὐαγγελιστῆ. Εἰδικώτερα σὲ σπήλαιο τοῦ νησιοῦ, ὀνομαζόμενο «Δρακοντόσπηλιο» κατοικοῦσε παλαιότερα ἐπικίνδυνος γιὰ τοὺς κατοίκους καὶ τὰ ποιμνία τῶν δράκοντας. Ὁ ἅγιος, πρὸς τὸν ὁποῖον προσέφυγαν οἱ κάτοικοι, διέταξε νὰ συγκεντρώσουν ξύλα καὶ φρύγανα. Τὸν ἅγιον ἀκολουθοῦσε ὁ δράκο-

32. Θεόφιλος Ἰωάννου, Μνημεῖα ἀγιολογικά, Βενετία 1884 (ἀνατ. Leipzig 1973), σ. 261-263, 16-18, πρβλ. καὶ Νικόδημος Ἀγιορείτης, *Συναξαριστής* 2, σ. 66, ὅπου ἀναφέρεται μεταξὺ ἄλλων ὅτι ὁ Ἅγιος κρατοῦσε «καὶ ράβδον εἰς τὰς χεῖρας του, ἔχουσαν ἐπάνω τὸν τύπον τοῦ τιμίου Σταυροῦ», δηλ. ράβδον σταυροφόρο, μὲ τὴν ὁποία κτυποῦσε τὸν δράκοντα.

ντας και άλλα δηλητηριώδη έρπετά. Κατά προτροπή του άγιου οί κάτοικοι έθεσαν πυρ στον σωρόν των ξύλων και των φρυγάνων, επάνω δέ στην πυρά κατόπιν προσταγής του έπεσαν ο δράκοντας και οί λοιποί όφεις και έκτοτε τό νησί είναι απαλλαγμένο από τά ζώα αυτά³³.

Συναφής όμως διήγηση συγκαταλέγεται μεταξύ των θαυμάτων του Όσίου Ήλαρίωνος, που καταγόταν από τό χωριό Θαβαθά κοντά στη Γάζα, άσκητή και μαθητή του Μεγάλου Άντωνίου, τά όποια περιγράφει στα λατινικά ο πολυμαθής Όσιος Ήρώνυμος (ca 345-420), σέ εποχή μάλιστα λίγο μεταγενέστερη από εκείνη κατά την όποία έζησε ο Λουκιανός. Κατά την θαυματική αυτή διήγηση δράκοντας «*mirae magnitudinis, quos gentili sermone boas vocant*», ο όποιος λυμαινόταν την περιοχή «*cui cum pyram iussisset praeparari* (ένν. ο Ήλαρίων), *et oratione ad Christum emissam evocato praecepisset struem lignorum scandere, ignem supposuit. Tum itaque cuncta spectante plebe immanem bestiam concremavit*»³⁴.

Την παράδοση αυτή παραθέτει ήδη ο Reitzenstein στο γνωστό ειδικό έργο του *Hellenistische Wundererzählungen* και μάλιστα την συνδέει με εκείνη του Φιλοψευδή του Λουκιανού, την όποια παραφράζει στα γερμανικά³⁵.

Η τελευταία μπορεί να θεωρηθεί συναφής προς πολλές άλλες παραδόσεις, αρχαιότερες και νεώτερες, λόγω των πολλών στοιχείων τά όποια έμπεριέχει³⁶, ιδίως προς παραδόσεις εξουδετερώσεως αγρίων ζώων και όφρων³⁷ και μάλιστα προς παραδόσεις εξουδετερώσεως συνδυαστικά δρά-

33. Βλ. Στέφ. Δ. Ήμελλος, «Η άπουσία θηρίων και φιδιών από τά νησιά», δ.π., σ. 185. Για τό συγκεκριμένο νησί, Άστυπάλεια, παραδίδεται ήδη από την αρχαιότητα ότι σ' αυτό «όφεις ού γίνονται» (Άντίγ. Καρύστ. 11 [σ. 36, Giannini]), και ότι «Άριστοτέλης όφειν έχθράν είναι την Άστυπαλαίων γην λέγει» (Αιλ., *Περί ζώων* 5, 8, πρβλ. και άνωτέρω τής άμέσως προηγούμενως μνημονευθείσας μελέτης μου, σ. 193).

34. Migne, PL 23, στ. 50 (39).

35. Βλ. Richard Reitzenstein, *Hellenistische Wundererzählungen*, Stuttgart 1963, σ. 3-4 (β' άμετάβλ. επανέκδοση).

36. Βλ. π.χ. Στέφ. Δ. Ήμελλος, «Θεσσαλοί πελαργούς έτίμησαν ότι πολλούς όφεις εξώλεσαν», *Λαογραφικά, τόμος Α'*, Δημώδεις παραδόσεις, Άθήνα 1988, σ. 212 (συνδέεται με εξουδετέρωση φιδιού με μαγικό κύκλο κλπ., παράδοση παραδιδόμενη από τον Ψευδο-Άριστοτέλη).

37. Βλ. Στέφ. Δ. Ήμελλος, «Η άπουσία θηρίων και φιδιών από τά νησιά», δ.π., σ. 178-208 (έξαφάνιση των φιδιών κατόπιν παρεμβάσεως ήρωα τής αρχαίας μυθολογίας ή άγιου).

κοντα και ὄφρων³⁸, ἀλλὰ ἡ ἐξουδετέρωση δὲν συντελεῖται μὲ κατάκαυση, ὅπως ἀναφέρεται στὸν Φιλοψευδῆ τοῦ Λουκιανοῦ καὶ τὸν Βίο τοῦ ἁγίου Ὑπατίου, στοιχεῖο ἐνδεικτικὸ τῆς συνάφειας τῶν διηγήσεων τούτων³⁹.

Κατάκαυση ἀναφέρεται στὴν ἀνωτέρω παρατεθεῖσα παράδοση ἀπὸ τὴν Ἀστυπάλαια καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες παραδόσεις τοῦ εὐρύτερου εὐρωπαϊκοῦ χώρου καὶ μάλιστα τῆς περιοχῆς τῶν Ἀλπεων, τῆς Σκανδιναβίας καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης.

Μὲ τίς παραδόσεις αὐτὲς ἔχουν μέχρι τώρα ἀσχοληθῇ περισσότερο ἢ λιγώτερο πολλοί, τελευταῖος δὲ ἐκτενῶς ὁ Lutz Röhrich, ποὺ στηρίζεται σὲ πλουσιώτατο πράγματι ὕλικό ἀπὸ τίς μνημονευθεῖσες περιοχὲς τῆς Εὐρώπης⁴⁰. Ὁ βασικὸς τύπος τῆς διηγήσεως μὲ παραλλάσσουσες μᾶλλον λεπτομέρειες περιλαμβάνει τὴν ἀπαλλαγὴ ἐνὸς τόπου ἀπὸ τὴν μᾶστιγα τῶν φιδιῶν. Ὁ ἥρωας παρακαλεῖται νὰ ἐπέμβῃ καὶ ὁ τελευταῖος ὑπόσχεται νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ, ὑπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι στὴν περιοχὴ δὲν ὑπάρχει ὁ λευκὸς ὄφις (ἢ ὄφις μὲ στέμνια στὴν κεφαλὴ κλπ.). Ἀφοῦ ἔμαθε ἀπὸ τοὺς κατοίκους ὅτι ὁ ὄφις αὐτὸς (στὴν πραγματικότητα ὁ βασιλιάς τῶν ὄφρων) δὲν ὑπάρχει, στοιβάζει κυκλικά σωρὸ καυσοξύλων, στὸν ὁποῖο θέτει πῦρ καὶ μένει μέσα σ' αὐτόν. Κατόπιν ἐξαναγκάζει τὰ φίδια μὲ σαυρόνυμα ἢ μὲ τὴν μουσικὴ ἐνὸς αὐλοῦ νὰ ὀδηγηθοῦν στὴν πυρὰ. Τελικὰ διὼς ἐμφανίζεται ὁ κυρίαρχος τῶν φιδιῶν, ὁ δαμιονικὸς λευκὸς ὄφις, ὁ ὁποῖος μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους κατακαίεται, ἀλλὰ στὸν θάνατό του παρασύρει καὶ τὸν μάγο. Ἐκτοτε στὸν συγκεκριμένον τόπο δὲν ὑπάρχουν πλέον φίδια. Ὑπάρχουν ἀκόμη χαρακτηριστικὲς λεπτομέρειες τοῦ τύπου ὅτι ὁ μάγος χαράσσει στὸ ἑδαφος κύκλο γύρω ἀπὸ αὐτόν (ἀπλῶς), χαράσσει κύκλο καὶ θέτει στὸ μέσο τὴν πυρὰ, χρησιμοποιεῖ μαγικούς λόγους κ.ἄ.⁴¹

38. Βλ. ὁ.π., σ. 195 (Κατὰ τὸν Ρόδιο Πολύζηλο, ὅπως ἀναφέρεται στὸ ἀστρολογικὸ ἔργο τοῦ Ὑγίνου: «septentium multitudo... draco igenti magnitudine» 183 (Βίος ἁγίου Ἰωαννικίου, πρβλ. σ. 200)).

39. Ἄς σημειωθῇ ὅτι, ὅπως ἦδη ἔχει παρατηρηθῇ, κατὰ τίς ἀρχαῖες καὶ νεώτερες διηγήσεις γίνονται κατακαύσεις δασῶν, προκειμένου νὰ ἐξουδετερωθοῦν τὰ φίδια (ὁ.π., σ. 199 [Αἰλιανός], 174, 190, 186, 189). Ἐξ ἄλλου καὶ μεταφορικὲς ἐκφράσεις στὰ κείμενα, ὅπως στὸν Βίο τοῦ ἁγίου Ἰωαννικίου, σχετίζονται ἐμμεσα πρὸς τὴν ἐνέργεια αὐτή, ὁ.π., σ. 183-184: «μὴ φέρων τὸν ἐμπρησμόν ὁ θῆρ» (ἐνν. τῶν βελῶν τῆς προσευχῆς) «ὡς ὑπὸ πυρὸς ἐλανόμενος» ὁ δράκοντας (ἐνν. ἀπὸ τὴν παρουσία τῶν ἁγίων) κλπ. Κατακαύσεις δράκοντα κατόπιν προσευχῆς.

40. Lutz Röhrich, "Die Sage vom Schlangenbann", Volksüberlieferung, *Festschrift für Kurt Ranke*, Göttingen 1968, σ. 327-344 (= τοῦ ἴδιου, *Sage und Märchen, Erzählforschung heute*, Freiburg 1976, σ. 195-209 καὶ 321-322).

41. Röhrich, ὁ.π., σ. 427 κέξ.

Ὁ Röhrich ἐπισημαίνει τὶς μεταξὺ τῆς διηγήσεως τοῦ Λουκιανοῦ καὶ τῶν νεωτέρων παραδόσεων διαφορὲς-ἀποκλίσεις παρατηρώντας μεταξὺ ἄλλων⁴² ὅτι σὲ ἀντίθεση πρὸς τὶς νεώτερες παραδόσεις ὁ ἐξορκιστὴς μάγος τοῦ Λουκιανοῦ παραμένει στὴν ζωὴ, ἐπειδὴ τὸ ἀγαθὸ ἀποτέλεσμα στὴν περίπτωση ἑνὸς θαύματος εἶναι ἀναπόφευκτο⁴³. Ὁ Reitzenstein ἔχει παρατηρήσει παλαιότερα ὅτι ὁ Λουκιανὸς ἔχει ἀλλάξει τὸ τελικὸ αὐτὸ μέρος τῆς διηγήσεως, προκειμένου νὰ ἐξυπηρετήσῃ τοὺς δικούς του σκοποὺς καὶ πάντως ἡ μεταβολὴ εἶναι ὁμοία μὲ ἐκείνη τοῦ Ἱερωνύμου γιὰ τὸ ἀνωτέρω θαῦμα τοῦ ἁγίου Ἰλαρίωνος⁴⁴. Ἀλλὰ οἱ παρατηρήσεις αὐτὲς γιὰ σκόπιμη διαφοροποίηση τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τῶν ἀρχαίων διηγήσεων τοῦ Λουκιανοῦ καὶ κατ' ἀκολουθία τοῦ θαύματος τοῦ Ἰλαρίωνος, ὥστε ὁ μάγος νὰ ἐπιβιώνῃ, ὡς στοιχεῖο δὲν εἶναι ἄγνωστο σὲ νεώτερες παραδόσεις, ὅπως ἔχει ἤδη παρατηρήσει ὁ Radermacher⁴⁵ καὶ ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ὕλικο, τὸ ὁποῖο παραθέτει ὁ Röhrich. Ἐννοεῖται ὅτι θάνατος τοῦ παρεμβαίνοντος ἁγίου κατὰ τὴν προσημασμένην ἐξουδετερώσεως των ὄφρων (δράκοντα καὶ λοιπὸν ὄφρων) θά ἦταν κατὰ τὸ ἀδιανόητο γιὰ τοὺς ἐν πίστει ἐνεργοῦντες χριστιανούς.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

42. Οἱ ἀποκλίσεις φαινομενικὰ εἶναι ἀσυνεπεί, ἐπειδὴ ὁ Röhrich συνδέει τὴ διήγησιν τῆς παραγράφου 12 τοῦ Λουκιανοῦ, ἡ ὁποία ἐνδεχομένως ἐδῶ, πρὸς τὴν προηγούμενη ὑπ' ἀρ. 11, κατὰ τὴν ὁποία ὁ αὐτὸς Βαβυλώνιος μάγος ἐθεράπευσε δηχθέντα ἀπὸ ἔχιδνα. Ἡ σύνδεσις αὕτη δὲν φαίνεται ἀναγκαία, ἀφοῦ πλὴν τοῦ κοινοῦ στοιχείου, τοῦ σχετιζομένου μὲ τὴν παρουσία τοῦ Βαβυλωνίου μάγου, τὸ θέμα τῆς εἶναι ἐντελὲς διαφορετικόν. Ἡ σύνδεσις τῆς λουκιάνειας παραδόσεως μὲ ἄλλην ποὺ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Ψευδο-Ἀριστοτέλη γιὰ τὸν ἱερὸ καλούμενον ὄφι τῆς Θεσσαλίας, πολὺ ἐπικίνδυνον, ὁ ὁποῖος ἐξουδετερώνεται ἀπὸ γυναῖκα ἐντὸς μαγικοῦ κύκλου (Röhrich, ὁ.π., σ. 341) συνδέεται μὲ ἐκείνη τοῦ Φιλοψευδοῦ τοῦ Λουκιανοῦ κατὰ τὸ ὅτι στὸ κείμενον αὐτὸ δὲν ἀναφέρεται μὲν σαφῶς ἡ χάραξις μαγικοῦ κύκλου, γίνεται ὅμως κατὰ πᾶσα πιθανότητα σχετικὸς ὑπαινιγμὸς («τὸν τόπον περιελθὼν ἐς τρεῖς»), μὲ δεδομένο ὅτι ὁ μαγικὸς κύκλος νοεῖται κατὰ ποικίλους τρόπους ἀκόμη καὶ συμβολικά (βλ. σχετικὰ Στέφ. Δ. Ἡμέλλος, «Θεσσαλοὶ πελαργοὺς ἐτίμησαν ὅτι πολλοὺς ὄφεις ἐξώλεσαν», *Λαογραφία* 32 (1979-81), σ. 287-292 = *Λαογραφικά, τόμος Α'*, *Δημιῶδεις παραδόσεις*, Ἀθήνα 1988, σ. 209-214, ἰδίως σ. 212).

43. Röhrich, ὁ.π., σ. 341.

44. Reitzenstein, ὁ.π., σ. 4. Ὡς λεχθὴ ἐν παρόδῳ ὅτι ὁ Reitzenstein (ὁ.π.) θεωρεῖ συναφῆ πρὸς τὴν ἐξεταζόμενη παράδοσιν τὴν μνημονευόμενη στὸν Φιλοψευδῆ (30) διήγησιν γιὰ ἀπαλλαγὴ οἰκίας ἀπὸ φάσμα φονευθέντος μέσα σ' αὐτὴ ἀνθρώπου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο δὲν ἰσχύει (γιὰ τὴν διήγησιν Στέφ. Δ. Ἡμέλλος, «Μιά ἀρχαία λαϊκὴ παράδοσις ἀπὸ τὴν Κόρινθο», *Λαογραφικά, τόμος Γ'*, *Ποικίλα*, Ἀθήνα 1994, σ. 292-299).

45. Ludwig Radermacher, «Lucian Philopseudes, cap. 11 und 24», *Rheinisches Museum f. Philologie*, N. F. 60 (Frankfurt 1905), σ. 316.

Ἀναφορικά τώρα πάλιν πρὸς τὴν σχέση τῶν παραδόσεων τοῦ τύπου ποὺ προανέφερα πρὸς ἐκείνη τοῦ Λουκιανοῦ, γιὰ τὴν ὁποία θὰ γίνη λόγος στὸ τέλος τῆς μελέτης, ὁ Röhrich ἀρκεῖται στὴν παρατήρηση ὅτι παρὰ τὶς ἀποκλίσεις τὸ κείμενο τοῦ Λουκιανοῦ ὀφείλει νὰ ἀντιμετωπισθῇ ὡς ἀπόδειξη τοῦ ὅτι ἡ παράδοση γιὰ τὴν ἐξουδετέρωση τῶν φιδιῶν εὐρύτερα ἦταν γνωστὴ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ συγγραφέα στὸν ἑλληνικὸ χῶρο. Γιὰ τυχὸν ἐξάρτηση τῶν νεωτέρων παραδόσεων ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ Λουκιανοῦ δὲν γίνεται λόγος⁴⁶, ἐνῶ ἐπιχειρεῖται νὰ συσχετισθῇ ἡ ἑλληνικὴ παράδοση — καὶ ἐκείνη τοῦ Λουκιανοῦ — πρὸς ἀρχαία Ἰνδική, ὅπως ἀπαντᾷ σὲ σχετικὸ ἔπος⁴⁷, τὸ ὁποῖον ὁμως δὲν προσφέρεται ἀπόλυτα γιὰ συγκρίσεις, ὅσο τουλάχιστον ἐγὼ ἤμπορῶ νὰ κρίνω.

Περὶσσότερο πρόσφορες πρὸς συγκρίσεις εἶναι οἱ διηγήσεις τῶν συναξαρίων καὶ τῶν Βίων τῶν ἁγίων, γιὰ τὶς ὁποῖες θὰ γίνη εὐρύτερος λόγος εὐθὺς ἀμέσως, λόγῳ τοῦ ὅπου καὶ τῶν λεπτομερειῶν των.

Ὁ σκοπὸς βέβαια τῆς παραθέσεως τῶν διηγήσεων αὐτῶν εἶναι διαφορετικὸς. Στὴν πρώτη περίπτωσι, καὶ μάλιστα στὸ συγκεκριμένο ἔργο του κατ' ἐξοχὴν, ὁ Λουκιανὸς ἀποσκοπεῖ στὸ νὰ σατιρίσῃ καὶ σκώψῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ τέρψῃ κατὰ τὴν συνήθειά του, ὡς ὀρθολογιστὴς τὴν εὐρύτητα κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ διαδεδομένη δεισιδαιμονία καὶ τὶς πρὸς αὐτὴν συνημμένες παράλογες κατὰ τὴν δικὴν του ἀντίληψιν καὶ πίστιν διηγήσεις, ὅπως οἱ ἀνωτέρω. Στὴν δευτέρῃ περίπτωσι ὁ σκοπὸς εἶναι πάλιν κυρίως ψυχωφελής. Ὅλα αὐτὰ ὁμως δὲν θίγουν τὴν οὐσίαν τῆς διηγήσεως, ἡ ὁποία καὶ στὶς δύο περιπτώσεις εἶναι ἡ ἴδια. Εἶναι ἐξ ἄλλου κοινὸς τόπος ὅτι ἀρχαῖες προχριστιανικὲς παραδόσεις, διαδεδομένες ἀσφαλῶς καὶ ἐπομένως γνωστὲς στὰ λαϊκὰ στρώματα ἔχουν μεταποιηθῇ σὲ παραδόσεις χριστιανικῶν συναξαρίων ψυχωφελοῦς συνήθως σκοποῦ (βλ. καὶ κατωτέρω) καὶ ἔχουν ἐνταχθῇ στοὺς Βίους ἁγίων ἀκόμη καὶ ἱστορικοῦς, ὅπως ὁ Βίος τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου, προκειμένου αὐτοὶ ὡς ἐλκυστικώτεροι νὰ προσελκύουν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν πολλῶν, ποὺ δὲν διακρίνονται πολλὰς φορὲς γιὰ τὴν παιδεία των.

46. Röhrich, ὁ.π., σ. 342-344. Περὶ τῆς χώρας τῶν Ἰνδῶν ὡς πατρίδας τῆς διηγήσεως κάμνει ὑπαινιγμὸ καὶ ὁ Radermacher (ὁ.π., σ. 315-316).

47. Ἐὰς σημειωθῇ ὅτι ὁμοιότητες ὑπάρχουν κάποτε καὶ σ' ἄλλες ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἀναφερθεῖσες λεπτομέρειες. Ἐτοίμ. π.χ. ὁ δράκοντας τοῦ Λουκιανοῦ ἦταν παλαιός, ὅπως ἀναφέρεται καὶ σὲ νεώτερη παραλλαγή τῆς παραδόσεως ἀπὸ τὸ Salzburg τῆς Αὐστρίας («ganz alt», Radermacher, ὁ.π., σ. 316).

Ἀπὸ ποῦ παραλαμβάνει τὸ ὕλικό του ὁ Λουκιανός, δηλώθηκε ἤδη ἀνωτέρω. Εἶναι πιθανὸ καὶ ὁ ἀγιολόγος Κύριλλος, νὰ ἔχη διανθίσει τὰ ἀναφερόμενα θαύματα τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου μὲ στοιχεῖα θαυμαστῶν διηγήσεων ποὺ κυκλοφοροῦσαν καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴ του προφορικά, ἢ καὶ γραπτὰ, μεταξὺ τῶν λαϊκῶν στρωμάτων, δηλ. ἀνεξαρτήτως τῆς πηγῆς τοῦ Λουκιανοῦ. Οἱ συγγραφεῖς τῶν συναξαρίων, ἰδίως τῶν δημωδεστέρων, ἦταν φυσικὸ νὰ ἐγκαταμειγνύουν στὰ ἔργα των ὕλη πρόχειρη καὶ σ' αὐτοὺς, δηλ. ὕλη τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, στοὺς ὁποίους καὶ αὐτοὶ ἀνῆκαν, ὅσες φορές μάλιστα οἱ βιογράφοι δὲν εἶναι καὶ αὐτόπτες μάρτυρες τῶν θαυμαστῶν ἐνεργειῶν τῶν ἁγίων.

Ὅσον ἀφορᾷ στὸν Βίον τοῦ ἁγίου Ὑπατίου, στὸν ὁποῖο ἐμπεριέχεται ἡ διήγησις γιὰ τὴν κατάκαυση τοῦ δράκοντα, ὁ Ἰωάννου παρατηρεῖ, ὅπως ἔχει ἤδη ὑποσημειωθῇ:

Ἡ εἰκόνα τοῦ Βίου τοῦ ἁγίου Ὑπατίου εἶναι προϊόν τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Συμεῶν τοῦ Μεταφραστῆ, ὁ ὁποῖος ἀπάλλαξε τὸν Βίον αὐτὸν ἀπὸ πολλὰς τερατώδεις διηγήσεις, τίς ὁποῖες ἐπινόησε ὁ ζῆλος ἀπλοϊκῶν ἀνθρώπων καὶ ἰδίως ἡ κακοήθεια τῶν αἰρετικῶν, ποὺ σκόπευαν νὰ τὸν διασύρουν καὶ τὸν κλευσοῦν. Τοῦ Βίου ὅπως ἔχει σημεῖα προϋπῆρχαν ὑπομνήματα, στα ὁποῖα στηρίχθη ὁ Μεταφραστὴς στὸ ἔργο του. Ἐνὰ ἀπὸ τὰ ὑπομνήματα αὐτὰ διακρινόταν ἰδίως γιὰ τίς τερατολογίες του, στὶς ὁποῖες συγκαταλεγόταν καὶ τὸ ἐπεισόδιο τοῦ δράκοντα, ὁ ὁποῖος κατ' αὐτὸ «ἦν γὰρ τὸ μέγεθος αὐτοῦ φοβερόν λίαν, τὸ μῆκος αὐτοῦ ἑβδομήκοντα πέντε πῆχας, ἔχων κεφαλὰς τρεῖς, καὶ τὸ πάχος αὐτοῦ πῆχεις ἑπτὰ, οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς ἀστραπὴ πυρός, καὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ὡς ξίφη ἠκονημένα, καὶ ἐκ τῶν μυκτῆρων αὐτοῦ ἐξεπορεύετο φλόξ πυρός»⁴⁸. Ὁ Ἰωάννου δέχεται, καὶ

48. Ὁ.π., σ. κ'. Ἡ τερατολογία εἶναι προφανής, αὐτὸ ὁμῶς δὲν σημαίνει ὅτι οἱ δράκοντες, ὡς δράκοντες, δὲν εἶναι ὑπερμεγέθεις καὶ τερατώδεις, κατὰ τίς συναξαρικές καὶ ἄλλες διηγήσεις. Ἐτοίμο στὸ Μαρτύριο τῶν ἁγίων Εὐγενίου καὶ Μακαρίου, κείμενο παραδιδόμενο ἀπὸ κώδικες τοῦ Ι' αἰ. κ.ἔξ., γίνεται λόγος ἐξουδετερώσεως μὲ θεϊκὴ κατάκαυση δράκοντα, ποὺ εἶχε «τὸ μῆκος πῆχεις ἑξήκοντα, ἡ δὲ κεφαλὴ αὐτοῦ μῆκος καὶ πλάτος πῆχεις τέσσαρας· ἀπὸ δὲ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ρινῶν καὶ τοῦ στόματος ἐξέβαλεν πῦρ» (βλ. François Halkin, "La passion grecque des Saints Eugène et Macaire", *Anal. Boll.* 78 [1960], σ. 49-50, 8). Ὁ ἅγιος Ἀρτέμιος, πρεσβύτερος Λαοδικείας, μαζὶ μὲ τὸν ἐπίσκοπο Λαοδικείας Σισίνιον «ἠφάνισαν δράκοντας, οἱ ὅποιοι, καθὼς ἔλεγον, κατὰ μὲν τὸ μῆκος ἦσαν πῆχεις ὀγδοήκοντα, κατὰ δὲ τὸ πλάτος εἴκοσιν» (Νικὸδημος Ἀγιορείτης, *Συναξαριστὴς* 2, σ. 51). Ἐξ ἄλλου ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στὴ Μυτιλήνη «ὄφιν μέγιστον ἀπέκτεινε». Κατὰ τὸν Πολύζηλο ὁ ἐξουδετερωθεὶς δράκοντας ἦταν *ingenti magnitudine*, ἄλλος ἦρωας, κατὰ τὸν Αἰλιανὸ «δράκοντα

ὀρθά, ὅτι μερικά ἀπὸ τὰ διηγήματα αὐτὰ μπορούσε «ἵνα ἐλκύσωσιν... τινὰς τῶν ἀπλοϊκῶν» καὶ ὅτι πρὶν ἀπὸ τὸν Μεταφραστὴ κυκλοφοροῦσαν «παρὰ τῷ ὄχλῳ» καὶ αὐτὸ γιὰ νὰ ἐξάρη τὴν ἀξία τῆς καθαριτικῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Συμεῶν⁴⁹. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ ἄγνωστος βιογράφος κατὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ Βίου εἶχε μπροστά του πολλὰ ἀναμφισβητήτως λαϊκὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα εἴλκυαν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν πολλῶν, γι' αὐτὸ καὶ ἐντάσσονταν στὰ διάφορα ὑπομνήματα γιὰ τὸν βίο καὶ τὴν πολιτεία τοῦ ἁγίου. Ὁ φόνος τοῦ δράκοντα ὁμῶς, ὅπως ἐκτίθεται μετὰ τὴν ἐπέμβαση τοῦ Μεταφραστῆ, ἐξακολουθεῖ νὰ δίδῃ ὑφολογικὰ καὶ νοηματικὰ τὴν εἰκόνα λαϊκοῦ θρύλου.

Συμπερασματικά: Ἀπὸ τὴν παράθεση τῶν δύο ἀγιολογικῶν διηγήσεων μὲ θέμα τὴν τιμωρία τοῦ ἐπίορκου ἱεροσύλου καὶ τὴν ἐξουδετέρωση τοῦ δράκοντα - φύλακα θησαυροῦ μὲ κατάκαυση φαίνεται ὅτι καὶ στίς δύο περιπτώσεις εἶναι ἔντονος ὁ ψυχοφελὴς καὶ διδακτικὸς σκοπός, στὸν ὁποῖο ἀποβλέπει ὁ βιογράφος⁵⁰. Ὁ ἐπίορκος, στὴν συγκεκριμένη περίπτωση γιὰ

μεγέθει μέγιστον» ἀπέκτεινε καὶ κατὰ τὴ διήγησι τοῦ Ἰωάννου ὁ δράκοντας ἦταν *mirae magnitudinis* (βλ. καὶ Στέφ. Δ. Ἠμελλος, *Ἡ τεταύσια θηρίων*, ὁ.π., σ. 182, 195, 199). Τὸ τερατώδες μέγεθος τοῦ δράκοντα ἐξαιρεται, καὶ αὐτὸ εἶναι φυσικὸ, στὶς σχετικὲς δημῶδεις παραδόσεις καὶ τραγουδιὰ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀλλὰ καὶ ἄλλων λαῶν. Ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς στὸ «περὶ δρακόντων» πῶνμα του γράφει ὅτι οἱ ὀφίομορφοι δράκοντες «ἀνατραφέντες καὶ παλαιωθέντες μεγάλοι καὶ παχεῖς γίνονται... φασὶ δὲ αὐτοὺς ἐπέκεινα τῶν τριάκοντα πηχῶν ἀεεταύσθαι, τὸ δὲ πάχος γίνεσθαι, ὅσον δοκὸν μεγάλην» (Migne, P.G. 94, στ. 1600). Γιὰ τοὺς δράκοντες καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν βλ. Ν. Γ. Πολίτης, *Παραδόσεις* 1, σ. 208 κέξ., 2, σ. 966 κέξ., ὁ ἴδιος, «Τὰ δημῶδη ἑλληνικὰ ἱσμοὶ περὶ τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου», *Λαογραφία* 4 (1913-14), σ. 185 κέξ. [= *Λαογραφικὰ Σύμμεικτα* 4, 1980-85, σ. 210 κέξ.] καὶ Νικόλαος Βερνίκος, «Περὶ δρακόντων», *Πρακτικά Β' Συμποσίου Λαογραφίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ χώρου* [Ἡπειρος - Μακεδονία - Θράκη], Θεσσαλονίκη 1976, σ. 29-44, σὲ παράρτημα [σ. 41-42] ἐπανεκδίδεται τὸ «περὶ δρακόντων» Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

49. Ὁ.π., σ. κγ'.

50. Ὁ ψυχοφελὴς σκοπὸς τοῦ βιογράφου καθίσταται ἀρκετὰ ἐμφανὴς καὶ ἀπὸ ὅσα στοιχεῖα ὑπῆρχαν προηγουμένως στὴν διήγησι τοῦ Βίου (βλ. κατωτέρω), τὰ ὁποῖα ὡς μυθικὰ ἐξεβλήθησαν μετὰ τὴν ἀνακάθαρσή του ἀπὸ τὸν Συμεῶν τὸν Μεταφραστὴ. Πράγματι τὸ ἐπεισόδιο τῆς καταλήψεως ἀπὸ τὸν δράκοντα τοῦ θησαυροῦ τοῦ φανταστικοῦ αὐτοκράτορα Θελκιανοῦ συνέβη, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐπιθυμοῦσε νὰ δοξάσῃ τὸν ἅγιον Ὑπάτιο. Πρὸς ἐκπλήρωση τῆς ἐπιθυμίας του αὐτῆς διέταξε τὸν δράκοντα νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν θάλασσα καὶ νὰ καταλάβῃ τὸ θησαυροφυλάκιο. Ὁ Θελκιανὸς προστρέχει στὴν βοήθεια τῶν ἱερέων τῶν εἰδώλων, ἡ ὁποία ὁμῶς ἀποβαίνει ἀναποτελεσματικὴ καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ καταφεύγει στὸν θαυματουργὸν ἅγιον Ὑπάτιο, ἡ ἐπέμβαση τοῦ ὁποίου εἶχε τὸ ὡς ἄνω εὐεργετικὸ ἀποτέλεσμα (βλ. Θεοφ. Ἰωάννου, *Μνημεῖα ἀγιολογικά*, ὁ.π., σ. κ' -κα').

ποιμενική διαφορά, χριστιανός πρέπει να τιμωρηθῇ σκληρὰ μέχρι θανάτου, γιὰ νὰ γίνῃ ἔτσι «*ὑπόδειγμα μελλόντων ἐπιιορκεῖν*»⁵¹. Ἡ τιμωρία μὲ ξυλοδαρμὸ ἐπισυμβαίνει στὸν ὕπνο του τῇ νύχτα, ἀλλὰ ὀφείλει νὰ εἶναι πραγματική καὶ πειστική, ἀφοῦ, κατὰ τὸν Βίο, αὐτὸς ποὺ διηγεῖται τὸ ἐπεισόδιο εἶναι αὐτήκοος καὶ αὐτόπτης μάρτυρας («*διηγησάμενοι ἡμῖν πάντα... εἶδομεν κλπ.*») τῶν πληγῶν ποὺ προξενήθηκαν ἀπὸ τὸν δαρμό.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Γαλάτης κλέπτης τῶν νομισμάτων τῆς μονῆς τιμωρεῖται μὲ ξυλοδαρμὸ ἢ μέσω τῆς ἀδυναμίας του νὰ ἀναλάβῃ καὶ χρησιμοποιήσῃ τὰ κλοπιμαῖα. Ἡ ὁμολογία του γιὰ τὴν ἀνόσια πράξη του καὶ ἡ μετάνοιά του διδάσκουν τί ὀφείλει κανεὶς νὰ πράττῃ σὲ ἀνάλογες περιπτώσεις. Εἶναι ἀκόμη ἐνδεικτικὸς ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ δράκοντα ἀλληγορικά, κατὰ τὴν Β' διήγηση. Τὸ θηρίο εἶναι «*τὸ τῆς κακίας ὄργανον, ὁ παλαιὸς τοῦ ἡμετέρου γένους ἐχθρὸς*», ἡ εἰκόνα τοῦ νοητοῦ δράκοντα, δηλ. ὁ διάβολος, ὁ ὁποῖος τελικὰ ἐξουδετερώνεται ἀπὸ τὸν ἅγιο μὲ κατάκαυση. Ἐννοεῖται ὅτι μυθολογήματα περὶ φόνων τρομερῶν κατὰ τὸ μέγεθος, τὴν μορφή καὶ τὴν δύναμη δρακόντων ἀπὸ ἁγίους ἀναφέρονται πολλὰ στοὺς Βίους καὶ τὰ συναξάρια των. Στὰ μυθολογήματα αὐτὰ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ δώσῃ τὴν ἀναφερθεῖσα ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία. Πρέπει νὰ σημειωθῇ συναφῶς ἡ μορφοποιία τοῦ Βίου τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου ὅτι μεταξὺ τῶν χαρισμάτων τὰ ὁποῖα τοῦ παραχώρησε ὁ Θεὸς ἦταν καὶ τοῦτο, «*ὥστε συναναστρέφόμενον αὐτὸν θηρίοις σαρκοβόροις τε καὶ λοβόλοις μὴ ἀδικεῖσθαι... Ὁ... Θεὸς αὐτὸς καὶ τῷ θεοφόρῳ Εὐθυμίῳ σὲ μόνον τὰ αἰσθητά, ἀλλὰ καὶ τὰ νοητὰ θηρία, τὰ πνευματικὰ λέγω τῆς πονηρίας, ὑπέταξεν*»⁵².

Ἀνεξάρτητα πάντως ἀπὸ ἀποκλίσεις καὶ σκοποὺς τῶν διηγήσεων τῶν ἀγιολογικῶν κειμένων, ἀπὸ τίς ὁποῖες θὰ μπορούσε νὰ προέλθουν εὐκολώτερα οἱ νεώτερες λαϊκὲς παραδόσεις, ἡ συνάφεια πρὸς τίς διηγήσεις

51. Σύμφωνα ἄλλωστε πρὸς εὐρύτερα κρατοῦσες χριστιανικὲς ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ἄλλων λαῶν, ἀρχαιότερων καὶ νεωτέρων, ἀντιλήψεις (βλ. ἐκτενῶς γιὰ τὸν ὄρκο καὶ τὰ συναφῆ θέματα Ἀδαμάντιος Ἀδαμαντίου, «*Ἀγνείας πείρα, μέρος Γ'*», *Λαογραφικόν*», *Λαογραφία* 3 (1911-12), σ. 396 κέξ., ὅπου καὶ ἡ προγενέστερη βιβλιογραφία). Ὁ ὄρκος στὴν προκειμένη περίπτωση εἶναι οὐσιαστικὰ καὶ θεοκρισία. Ὅπως εἶναι γνωστὸ, εἶναι συνηθισμένη στὰ λαϊκὰ στρώματα ἡ διαδικασία αὐτὴ, δηλ. ὁ ὄρκος σὲ εἰκόνας ἁγίων, ἐξαιρετικῶς τιμωμένων, στὸ Εὐαγγέλιο προκειμένου νὰ ἐλεγχθῇ τὸ ἀληθές ἢ ψευδές τοῦ ἰσχυρισμοῦ τοῦ ὀρκιζομένου, πέρα βεβαίως τοῦ ἐπιβαλλομένου ὄρκου στὰ δικαστήρια πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸ. Ἡ συνήθεια αὐτὴ ἀπαντᾷ διαδεδομένη κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς καὶ τοὺς μετέπειτα χρόνους (βλ. ἐκτενῶς Φαῖδ. Κουκουλές, *ΒΒΠ* 3, 1949, σ. 362 κέξ.).

52. Ὁ.π., σ. 23, 13.

τοῦ Λουκιανοῦ εἶναι, ὅπως ἐδείχθη σαφῶς, στενὴ καὶ δεδομένη. Ἄν οἱ λουκιάνειες διηγήσεις ἀπετέλεσαν ἀπευθείας πρότυπα διαμορφώσεως τῶν ἀνωτέρω παραδόσεων στὰ ἀγιολογικά κείμενα, δὲν μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθῇ μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ περίοδος ζωῆς καὶ δράσεως τοῦ Λουκιανοῦ δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ ἐκείνη τοῦ Κυρίλλου Σκυθοπολίτου ἢ τοῦ πρὶν ἀπ' αὐτὸν ζήσαντος Ὁσίου Ἰλαρίωνος. Τὸ βέβαιο εἶναι ὅτι ὁ Λουκιανὸς διεκδικεῖ τὸ προνόμιο τῆς γραπτῆς διασώσεως των, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι τὸ κείμενό του ἀποτελεῖ κατὰ πᾶσα πιθανότητα σταθερὴ ἀφετηρία γιὰ τὴν δημιουργία νεωτέρων παραδόσεων συναξαρικῶν καὶ ἄλλων.

Ἐνδεικτικὸ τῆς πιθανῆς ἐπιδράσεως τῶν διηγήσεων τοῦ Λουκιανοῦ καὶ μάλιστα τῆς συγκεκριμένης συγγραφῆς τοῦ Φιλοψευδῆ εἶναι ὅτι ἀνάλογα πρὸς τὰ ἀνωτέρω θὰ μπορούσε νὰ παρατηρηθοῦν καὶ γιὰ ἄλλες συναξαρικὲς διηγήσεις. Ἔτσι θαῦμα πού ἀναφέρεται στὸν Βίο Εὐθυμίου τοῦ Μεγάλου, συναφὲς πρὸς θαῦμα ἀποδιδόμενο στὸν ἅγιον Θεόδωρο, εἶναι ἀπολύτως συναφὲς πρὸς ἐπὶ μέρους ἐπεισόδιο τῆς διηγήσεως περὶ Περίχου τοῦ Λουκιανοῦ. Κατὰ τὸ θαῦμα αὐτὸ ἕνας ἐπισκέπτης τῆς μονῆς ἀναχώρησε ἀπὸ αὐτὴ ἀφοῦ ἀφαίρεσε ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ ἁγίου ἄστυρῃ χάρι. Τὸ προφί διὸς «ἀπομολόγησεν ἡμῖν διὰ διάστημα μιλίων τριακοντα σχεδὸν περιπατήσας καὶ ἱκανῶς συγκλασθεὶς τὰ μεθόρια τοῦ μοναστηρίου οὐκ ἴσχυσα παρελθεῖν»⁵³. Κατὰ τὰ ἀναφερόμενα ἀπὸ τὸν Λουκιανὸ καὶ σχετιζόμενα μὲ τὴν σύληση τοῦ ἀνδριάντα τοῦ Περίχου αὐτὸς πού ἀφαίρεσε τὰ ἀναθήματα «δι' ὅλης γὰρ τῆς νυκτὸς περιήει ἐν κύκλῳ τὴν αὐλὴν ὁ ἄθλιος ἐξελεθεῖν οὐ δυνάμενος ὥσπερ εἰς λαβύρινθον ἐμπεσών, ἄχρι δὴ κατελήφθη ἔχων τὰ φώρια γενομένης τῆς ἡμέρας. Καὶ τότε μὲν πληγὰς οὐκ ὀλίγας ἔλαβεν ἀλούς»⁵⁴.

Καὶ περαιτέρω θαυματικὴ διήγησις πού ἀπαντᾷ στὸν Βίο τοῦ ἁγίου Ἡλίου τοῦ Σπηλαιώτου, μοναχοῦ στὴν Καλαβρία κατὰ τὸν 10ο αἰ., εἶναι ἀπολύτως συναφὲς πρὸς διήγησις πού περιέχεται καὶ στὸν Φιλοψευδῆ πάλιν τοῦ Λουκιανοῦ⁵⁵.

53. Βλ. Στέφ. Δ. Ἡμελλος, *Ἡ περὶ πειρατῶν λαϊκὴ παράδοσις*, ἐν Ἀθήναις 1968, σ. 82, ὅπου τὰ κείμενα καὶ οἱ σχετικὲς παραπομπές.

54. Λουκιαν. *Φιλοψ.* 20, πρβλ. καὶ ὁ.π., σ. 81.

55. Βλ. ἐκτενῶς Στέφ. Δ. Ἡμελλος, «Μία ἀρχαία λαϊκὴ παράδοσις ἀπὸ τὴν Κόρινθο», *Λαογραφικά, τόμος Γ'*, *Ποικίλα*, Ἀθήνα 1994, σ. 292 κξ.

Προσθήκη: Ἀναφέρεται ἀορίστως ὅτι οἱ ἅγιοι ἐκδικοῦνται καὶ δέρονουν ὄσους δὲν προσφέρουν σ' αὐτοὺς τὸ λεγόμενο τάξιμο⁵⁶.

Σύμφωνα μὲ ἄλλη, νεώτερη, διήγηση ἡ Θεοτόκος ἔστειλε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἀόρατο ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος γρονθοκόπησε καὶ μαστίγωσε ἀσεβῆ Ἀλβανό⁵⁷. Κατ' ἄλλη παράδοση, νεώτερη ἐπίσης, ὁ ἅγιος Διονύσιος Ζακύνθου ἐρράτισε ἐμφανισθεὶς τὴν νύκτα θρασὺν καὶ ἀναίσχυντο μοναχό, συγκεκριμένα γιὰ ἀνεπίτρεπτη ἀνυπακοή πρὸς τὸν ἡγούμενό του⁵⁸.

SUMMARY

STEPHANOS D. IMELLOS, Prof.

Two Miraculous Tales from the Philopseudes of Lucian and their Parallels in Hagiological Texts

The article examines and compares two traditional tales from the Philopseudes of Lucian with some hagiological tales of similar content and with other tales from Greece and elsewhere. The subject of the first tale is the punishment by miraculous beating of one who has committed sacrilege. The subject of the second is the miraculous neutralization by means of magic of some dangerous snakes.

The edificatory and didactic aim of the saint's biographer can be demonstrated by appeal to the general tradition of hagiographic narratives. Similar modern folk traditions may have easily come from such hagiological traditions. Irrespective of aims and variations, however, the relationship of the hagiographic tales with the tales of Lucian is clear. Whether the Lucianic tales are the direct models for the foundations of the traditions informing the hagiographic texts cannot be demonstrated with absolute certainty. Yet, such prototypes survived in written form thanks to Lucian, which means that his text was probably the starting point for new traditions, centering around saints' lives and otherwise, as is demonstrated by a consideration of wider material in traditions and of other evidence.

56. Ν. Γ. Πολίτης, «Λαογραφικὴ ἐπιθεώρησης», *Λαογραφία* 1 (1909-10), σ. 678.

57. Ἱερὴ διήγηση τῆς θαυματουργικῆς εἰκόνας τῆς Παναγίας τῆς Προυσιώτισσας, Ἀθήνα 1993, σ. 44 (ἐκδοσὶ Ἱερῆς Μονῆς Προυσσοῦ).

58. Βλ. Διονύσιος, Ὁ ἅγιος Διονύσιος ὁ θαυματουργός, Ἀρχιεπίσκοπος Αἰγίνης ὁ ἐκ Ζακύνθου, βίος καὶ θαύματα, ἐκδ. «Κάλαμος», 2000, σ. 64-65.